

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TEMEL SEBEBİ OLARAK SOĞUK SAVAŞ

Fehime SEÇME

Ağustos-2024

BATMAN

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TEMEL SEBEBİ OLARAK SOĞUK SAVAŞ

Fehime SEÇME

Danışman
Prof. Dr. Hakan SAMUR

Ağustos-2024
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Fehime SEÇME tarafından hazırlanan ‘**AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TEMEL SEBEBİ OLARAK SOĞUK SAVAŞ**’ adlı tez çalışması 29/08/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan: Prof. Dr. HAKAN SAMUR

.....

Üye: Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER

.....

Üye: Doç. Dr. Fethiye Müge SAKAR

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

imza

Fehime SEÇME

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TEMEL SEBEBİ OLARAK SOĞUK SAVAŞ

Fehime SEÇME

BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Hakan SAMUR

Yıl, 2024 68 sayfa

Jüri

Prof. Dr. Hakan SAMUR

Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER

Prof. Dr. Fethiye Müge SAKAR

Avrupa Birliği günümüzde 27 üyesi olan ekonomik yönden güçlü uluslar üstü bir örgüttür. Bu çalışmanın temel amacı Soğuk Savaş döneminin Avrupa entegrasyonuna olan etkilerini incelemektir. Bu bağlamda öncelikle Soğuk Savaş'ı ortaya çıkaran sebeplere ve Soğuk Savaş dönemine bakılmıştır. Daha sonra Soğuk Savaş döneminin yarattığı tehditle beraber Batı Avrupalı devletlerin ekonomik ve siyasi düzeni sağlamak adına yaptığı entegrasyon hareketinin tarihçesine kısaca yer verilmiştir. Soğuk Savaş'ın yarattığı çift kutuplu sistemde batı kanadını oluşturan ABD'nin Avrupa entegrasyonuna yönelik yaptığı politikalar anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak Soğuk

Savaş'ın Avrupa ortak politikalarına olan etkisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Entegrasyonu, Genişleme Politikası, Ortak Tarım Politikası, Soğuk Savaş

ABSTRACT

MASTER'S DEGREE

COLD WAR AS THE MAIN REASON FOR EUROPEAN INTEGRATION

Fehime SEÇME

**INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES OF BATMAN UNIVERSITY THE DEGREE OF
MASTER OF SOCIAL SCIENCE IN POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL
RELATIONS**

Advisor: Prof. Dr. Hakan SAMUR

Year, 2024 68 page

Jury

Prof. Dr. Hakan SAMUR

Doç.Dr. Makbule ŞİRİNER

Prof. Dr. Fethiye Müge SAKAR

Today, the European Union is an economically powerful supranational organization with 27 members. The main purpose of this study is to examine the effects of the Cold War period on European integration. In this context, first of all, the reasons that led to the Cold War and the Cold War period were examined. Then, with the threat created by the Cold War period, the history of the integration movements made by Western European states in order to ensure economic and political order was briefly included. The policies of the USA, which constitutes the western wing in the bipolar system created by the Cold War, towards European integration were tried to be explained. Finally, the impact of the cold war on European common policies is given.

Keywords: Cold War, Common Agricultural Policy, Enlargement Policy, European Integration

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez dönemimin ülkemizi de derinden sarsan 6 Şubat depremine denk delmesi ve bu depremde birçok yakınımı kaybetmem beni derinden sarsmış ve tez sürecimin uzamasına sebebiyet vermiştir. Bu süreçte ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteğini esirgemeyen, yol gösteren, sabırla dinleyen ve tavsiyeler veren kıymetli hocam Prof. Dr. Hakan SAMUR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışma boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen eşim Talip ÖZDİKİCİ'ye ve bu süreçte vaktinden aldığı ilgimi ve alakamı eksik ettiğim kızım Devrim Asya ÖZDİKİCİ'ye, bugünlere gelmemde büyük emekleri olan anne ve babama teşekkür ederim.

Fehime SEÇME
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VI
1.GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	8
1.SOĞUK SAVAŞ ve AVRUPA ENTEGRASYONU KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI	8
1. 1. Soğuk Savaş	8
1.1.1. Kavramın Doğuşu ve Tanımlanması	8
1.1. 2. Soğuk Savaş'ın Temel Nedeni	9
1.1.5.Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi.....	14
1. 2. Avrupa Entegrasyonu.....	15
2. SOĞUK SAVAŞ'IN AVRUPA ENTEGRASYONUNA ETKİSİ	18
2.1. İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Avrupa	19
2.2. ABD ve Avrupa Entegrasyonu.....	22
2.2.1.Marshall Planı ve Truman Doktrini.....	25
2.2.2.Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü	28
3. SOĞUK SAVAŞ'IN AVRUPA ORTAK POLİTİKALARINA ETKİSİ	33
3.1. Derinleşme Politikası	33
3.2.Genişleme Politikası	40
SONUÇ	52
KAYNAKÇA.....	57
ÖZGEÇMİŞ	64

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AST: Avrupa Savunma Topluluğu

AT: Avrupa Topluluğu

BAB: Batı Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

EURATOM: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

IMF: Uluslararası Para Fonu

ISPA: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KOMİNİFORM: Komünist Parti Haber Bürosu

MDAÜ: Merkez Doğu Avrupa Ülkeleri

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

ODAÜ: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

ODGP: Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası

OTP: Ortak Tarım Politikası

PHARE: Polonya Macaristan: Ekonomilerini Yeniden Yapılandırmak İçin Yardım

SAPARD: Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1.GİRİŞ

Günümüzün Avrupa Birliği'ni ortaya çıkaran entegrasyon hareketi İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Bu hareket, Avrupa'da entegrasyon arayışları kapsamında ilk deneme değildi ve yüzlerce yıldır ekonomik, kültürel ve/veya politik çerçevede özellikle kıtanın Batı kısmındaki devletler arasında yakın ortaklıkları ve hatta daha ileri entegrasyonları öngören arayışlar sürüp gitmişti (Samur, 2004, s.3). 1950'lerden günümüze kadar devam eden Avrupa entegrasyonu bu yöndeki ilk arayış olmasa bile, şu ana kadar somuta dönüşen ve başarılı olan tek örnektir. Daha öncekilerden farklı olarak neden bu son plan somuta dönüşmüş ve kendisine üye olan devletlerin arasında güçlü bir işbirliği tesis etmiştir? Bu çalışmada, Avrupa entegrasyonunun hayata geçirilmesinin ve sürdürülmesinin Soğuk Savaş gibi kritik bir dönemin etkisi ve mecbur bırakmasıyla gerçekleştiği ileri sürülmüştür. Daha net bir şekilde ifade edilirse Avrupa'daki entegrasyon hareketinin doğuşunun ve ilerleyişinin temel olarak Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı koşulların sonucu olduğu iddia edilmiş ve Soğuk Savaş yaşanmasaydı, muhtemelen Avrupa entegrasyonunun yine gerçekleşmeyeceği, gerçekleşse bile farklı bir yol takip edeceği öne sürülmüştür. Böyle bir hipotezi kanıtlayabilmek adına da şu araştırma sorularının cevapları aranmıştır:

İkisi de İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yani dönemsel olarak örtüşme yaşayan Soğuk Savaş ve Avrupa'daki entegrasyon çabaları arasında nasıl bir ilişki vardır?

Soğuk Savaş'ın, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan entegrasyon hareketine etkisi ya da etkileri olmuş mudur? Bu etki ya da etkiler olumlu yönde mi olumsuz yönde mi gerçekleşmiştir?

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle ortaya çıkan yeni düzende, Avrupa entegrasyonu nasıl bir değişim geçirmiştir? (Bu sorunun çalışma kapsamına dâhil edilmesi şu mantığa dayanmaktadır: Şayet 1990'larla beraber Avrupa entegrasyonunda ciddi ve hızlı politika değişiklikleri gerçekleşmişse, bunun anlamı o politika alanlarında daha önce değişim yaşanmaması Soğuk Savaş sebebiyledir.)

Araştırma konusunu daha somut bir mukayese üzerinden de açıklayabilmek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı sonrası, Batı Avrupa'nın içinde bulunduğu koşullar açısından muhtemelen İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemle en fazla benzerlik taşıyan zaman

dilimi idi. Yine bir büyük ve yıkıcı savaştan çıkmış, yine Avrupa devletleri arasında bir yandan güvensizlik diğer yandan ise istikrar arayışları var. Böyle bir ortamda, çözümün ancak Avrupalı devletler arasında güçlü bir federatif yapının kurulması ile mümkün olabileceği yönünde bir yaklaşım ortaya atılıyor. Avusturyalı diplomat Kont Richard Nikolaus von CoudenhoveKalergi tarafından öne sürülen ve aynen günümüzün AB'si gibi gümrük birliğinden askeri ittifaklara kadar çok yönlü bir entegrasyonu içeren bu yaklaşımın dışında, Eduard Herriot'un bir konfederasyon veya Avrupa Birliği oluşturulmasını isteyen Avrupa başlıklı eseri ile Gaston Riou'nun Benim Ülkem Avrupa başlıklı eseri de aynı dönemde yayınlanıyor (Reçber, 2010, s. 12). Kimi zaman detaylı ve somut bir şekilde hazırlanan bütün bu planlara ve ileri gelen devlet adamları arasındaki görüşmelere rağmen, entegrasyon arayışları iki savaş arası dönemde sonuç vermemiştir. Oysaki benzer koşullar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da vardı ve hatta Batı Avrupalı devletler arasında güvensizlik ve umutsuzluk daha fazla idi. Buna rağmen, entegrasyon tahminlerin de ötesinde başarılı olmuştur.

İki dönem arasında pek çok bakımdan benzerlik olsa bile, bir açıdan önemli farklılık vardı. O da İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın tam ortasına kadar gelen komünizm gibi bir dış tehdidin ve bu dış tehdidin kaynağı olan Sovyetler Birliği'nin başrol oyuncularında yer aldığı Soğuk Savaş gibi bir durumun ortaya çıkmasıdır. Başka bir şekilde izah edilirse, Batı Avrupa devletlerini birbirleriyle yakınlaşmaya ve güçlü bir entegrasyona zorlayıcı böyle bir dış etken o dönemde olsaydı, Avrupa entegrasyonu muhtemelen daha 1920'lerde hayata geçirilebilirdi. İşte bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan Avrupa entegrasyonunda Soğuk Savaş koşullarının doğrudan ve en kritik yere sahip olduğu iddiası temellendirilmeye çalışılacaktır. Bu temellendirme yapılırken, Soğuk Savaş'ın sadece entegrasyonun ortaya çıkışına değil, ilerleyişine de doğrudan etkide bulunup bulunmadığı incelenecektir.

Araştırmamıza yön veren ve yukarıda paylaşılan sorulardan hareketle varılan sonuçları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür: Soğuk Savaş yani iki farklı ideolojinin kutuplaşmasıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dünya düzeni hem Avrupa entegrasyonunun plandan öteye, somut adımlara dönüştürülmesine yol açmış hem de bu entegrasyonun ilerlemesine bazı açılardan olumlu bazı açılardan olumsuz veya erteleyici etkilerde bulunmuştur. Soğuk Savaş bittikten sonra ise AB'nin başta savunma ve genişleme olmak üzere pek çok politika alanında yeni açılımlar gerçekleştirmesi, bu politika alanları

üzerinde daha önce Soğuk Savaş'ın baskılayıcı veya engelleyici etkisinin bulunduğunu göstermiştir. Soğuk Savaş olmasaydı muhtemelen Avrupa entegrasyonu bu kadar hızlı ve kararlı bir ilerleme kaydedemezdi.

Tezin genel yapısı ve bölüm içerikleri hakkında şunlar söylenebilir: Öncelikle birinci bölümde tezin iki temel kavramı yani Soğuk Savaş ve Avrupa entegrasyonu açıklanmıştır. Batı Avrupa'da yakınlaşma ve entegrasyonun temel sebebi olma iddiasıyla tezin önemli unsurlarından biri olduğu için Soğuk Savaş dönemi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Bu dönem ortaya çıkış sebepleri, tarafları, önemli alt dönemleri ve sona ermesi üzerinden ele alınmıştır.

Soğuk Savaş'ın sebepleri olarak İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkım, Avrupa devletlerinin güçsüzleşmesi ve iki süper güç diye adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) uluslararası sistemde üstünlük kurma mücadeleleri açıklanmıştır. Daha sonra bu iki devletin Avrupa üzerinden gerçekleştirdikleri ideolojik çatışmalara yer verilmiştir. Soğuk Savaş'ın tarafları olarak doğu ve batı bloğundan ve bu tarafların diğer dünya ülkelerini yanına çekme çalışmalarından bahsedilmiştir. Soğuk Savaş yıllarının önemli bir alt dönemi olarak Yumuşama dönemine değinildikten sonra, Soğuk Savaş'ın simgesi olan Berlin duvarının yıkılması dönemin sona ermesi anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci ana kavramı olan Avrupa entegrasyonu ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayarak önce Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu içinde kalan Avrupalı devletler arasında, 1990'lar sonrasında da kıtanın orta ve doğu bölgelerinde kalan devletlerin katılımıyla ortaya çıkan yakınlaşma ve örgütlü işbirliğini ifade etmektedir. Bu kapsamda, 1950'lerden itibaren Avrupa entegrasyonu bağlamında hayata geçirilen örgütlerden bahsedilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük yıkımlarla çıkan Avrupalı devletlerin ilk hedefi ekonomik kalkınma olmuştur. Bu sebepten Avrupa'da görülen entegrasyon hareketleri ilk ekonomik alanda olmuştur. Bu yönde atılan ilk önemli adım Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması olmuştur. Bu örgüt sektörel çerçeveli bir ekonomik işbirliğinin yanı sıra Avrupa'nın iki önemli gücü olan Almanya ve Fransa'yı tek çatı altında birleştirerek günümüze kadar ulaşan Avrupa entegrasyonunun ilk adımını teşkil etmiştir. AKÇT'de başarı sağlayan kurucu altı üye devlet, hemen ardından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) hayata geçirmiştir. Başlarda batı Avrupa ülkelerinin kalkınması

için yapılan ekonomik birlik daha sonraki süreçlerde siyasi bütünleşme adımları atarak günümüzde uluslararası arenada en güçlü örgütlerden biri olmuştur. Bu bölümde daha sonra ekonomik temelli başlayan Avrupa entegrasyonunun aşamalarına da değinilecektir.

Soğuk Savaş ve Avrupa entegrasyonu kavramları açıklandıktan sonra, ikinci bölümde bu ikisi arasındaki etkileşimden bahsedilecektir. Daha doğru bir ifade ile Avrupa entegrasyonunun ortaya çıkmasında ve gelişiminde Soğuk Savaş'ın oynadığı rol üzerinde durulacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı tehditlerin Avrupalı devletleri hangi konularda ve ne şekilde entegrasyona yönelttiğine yer verilecektir. Daha sonra Soğuk Savaş koşullarında Avrupa toprakları üzerinde SSCB ile güç yarışına giren ABD'nin Avrupa entegrasyonu üzerindeki etkileri ele alınacaktır. ABD'nin ticaretteki en büyük müşterisi ve pazarı konumunda olan Avrupa savaştan büyük yıkımlarla çıkmış ve Sovyet tehdidinin hüküm sürdüğü bir konumdaydı. Avrupa'da Sovyet tehdidine karşı duracak güçte bir devlet kalmamıştı. ABD bu dönemde Avrupa'nın kurtarıcısı rolüne bürünmüştür. Bu dönemde ABD, başta ekonomik olmak üzere her yönden güçlendirilmiş Avrupa'nın hem Sovyet tehdidine karşı duracak hem de ABD'nin ticari yönden güçlenmesini sağlayacak pazarı yaratması için uğraşmıştır. Ortada ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan yıkılmış bir Avrupa ve Avrupa'nın pazarına ihtiyaç duyan bir ABD vardı. Karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ABD de Avrupa'ya ihtiyacı olan desteği vermek zorundaydı.

Barışın sağlanmasının ekonomik refahtan geçtiğini savunan ABD Avrupa'nın ilk olarak ekonomik yönden güçlenmesini amaç edindi. Bu yönde atılan ilk adım Marshall planı olmuştur. Plan Avrupa'nın yeniden kalkınması için yapılan imar planıdır. ABD 16 Avrupa ülkesine doğrudan ekonomik yardımda bulunmuştur. Yapılan bu ekonomik yardımlar Avrupa devletlerinin bir arada hareket etmesini sağlayarak Avrupa entegrasyonuna giden sürecin önünü açmıştır. Yapılan yardımların nerede kullanılacağı konusunda ABD'den izin alma noktasında ise ABD'nin Avrupalı devletlerin ekonomilerine müdahale hakkı tanımış ve Avrupa devletlerini ABD'ye bağımlı hale getirmiştir. 1947'de hayata geçirilen diğer bir proje Truman doktrinisidir. ABD'nin yalnızlık politikasından ayrılıp ilk defa barış zamanda Avrupa'ya yardım etmesini sağlamıştır. Program Sovyetlerin Türkiye ve Yunanistan üzerinden Ege ve Doğu Akdeniz'e inmesini engellemeyi amaçlamıştır. Bölümde bütün bu hususlardan bahsedilmesinin sebebi, ABD'nin Avrupa'ya ve Avrupa entegrasyonuna desteğinin doğrudan Soğuk Savaş sebebiyle olmasıdır. Bu bakımdan da Avrupa entegrasyonunda Soğuk Savaş'ın doğrudan en önemli etken

olduğu yönündeki hipotezimizi desteklemektedir. Hem Marshall yardımı hem Truman doktrini Avrupa’da entegrasyona giden sürecin ilk adımlarından biri olmuştur.

ABD’nin Avrupa’ya yaptığı diğer bir destek savunma olmuştur. Amacı Avrupa’ya güvenlik ortamı oluşturmaktır. Soğuk Savaş’ın yarattığı güvensizlik ortamı Avrupa devletlerini, ABD’nin savunması altına girmeye zorunlu bırakmıştır. Çalışmada değindiğimiz ve ABD’nin öncülüğünde kurulan NATO, Batı Avrupa devletlerini Sovyet tehdidinden korusa da Avrupa entegrasyonuna giden süreçte savunma alanında yapılan çalışmaları etkisiz bırakmıştır. En başta ifade ettiğimiz gibi Soğuk Savaş, Avrupa entegrasyonunun ortaya çıkmasına ve ilerlemesine katkıda bulunurken bazı alanlarda da söz konusu entegrasyonu zayıflatan veya engelleyen bir işlev de görmüştür. İşte savunma alanı da bunlardan biridir ve bu sebepten dolayı NATO’dan da bu çalışmada ayrıntılı bahsedilmiştir. Kısaca çalışmanın bu bölümünde Soğuk Savaş’ın ortaya çıkardığı koşullarda, ABD’nin Avrupa entegrasyonuna etkilerine yer verilmiştir.

Az önce NATO ve savunma bahsinde açıklandığı üzere, Soğuk Savaş sadece Avrupa entegrasyonunun ortaya çıkmasına değil, aynı zamanda gelişimine de olumlu ya da olumsuz etkilerde bulunmuştur. Başka bir ifadeyle 1950’lerle beraber üç Avrupa Topluluğunun ortaya çıkmasıyla başlayan entegrasyon süreci yoluna devam ederken Soğuk Savaş koşullarının baskılamasıyla bazı politika alanlarında işbirliğini daha kolay gerçekleştirmiş bazı politika alanlarında da daha zor yol almış ya da hiç ilerleme kaydedememiştir. İşte üçüncü bölümde bazı politika alanları üzerinden Soğuk Savaş’ın entegrasyonu hızlandıran ya da yavaşlatan etkilerine örnekler verilmeye çalışılmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki AB’nin iki ana stratejisi vardır: Derinleşme ve genişleme. Bunlardan birincisi üye devletler arasında farklı politika alanlarında işlevsel yaklaşmayı yani politikaların ortaklaştırılmasını ifade etmektedir. İkincisi de entegrasyona yeni üyelerin katılmasını yani coğrafi anlamda büyümeyi vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş’ın entegrasyona etkilerini açıklamak adına derinleşme stratejisi bağlamında iki politika alanı yani savunma ve tarım alanları incelenirken, genişleme politikası da ayrıca ele alınmıştır. Güvenlik ve savunma politikası esasında Batı Avrupalı devletler arasında ilk gündeme gelen ortaklık alanlarından biri olmuş, daha 1950’lerde Avrupa Savunma Topluluğu ve Batı Avrupa Birliği gibi kuruluşlar tasarlanmıştır. Ancak bunlardan birincisi hiç somuta dönüştürülemezken, Batı Avrupa Birliği de dönemin şartlarından dolayı NATO’nun gölgesi altında kalmıştır. Aslında Avrupa entegrasyonunun oluşumunda güvenlik kaygıları ön

plandaki hususlardan biriydi ve güvenlik kaygıları Avrupalı devletleri ortaklaşa hareket etmeye zorlamıştı. Ancak bu ortak hareket, Soğuk Savaş ortamı nedeniyle ABD’de bağımsız gerçekleşmemiştir.

Derinleşme stratejisi altında değindiğimiz diğer konu Orta Tarım Politikası (OTP) olmuştur. Güvenlik ve savunma alanında Soğuk Savaş nasıl ki Avrupalı devletler arasında entegrasyonu zayıflatan bir işlev görmüşse, tarım alanında da tam aksine işbirliğini ve ortak politika geliştirmeyi hızlandırmıştır. Avrupa entegrasyonunda ilk ortaya çıkan ortak politika OTP’dir. İkinci Dünya Savaşı döneminde oldukça büyük bir açlık ve kıtlık yaşamıştır. Bu durum Avrupa devletlerini çok etkilemiş ve aynı şeyleri yaşamamak için politikalar üretmeye yönlendirmiştir çünkü Soğuk Savaş dönemi de devamlı bir savaş riskini barındırmıştır. Gıda kaynaklarının henüz arzu edilen seviyede olmamasının yanında, düşük çiftçi gelirleri ve fiyat dalgalanmaları daha AET’yi kuran 1957 Roma Antlaşması’nda OTP’ye yer verilmesini bir anlamda zorunlu kılmıştır.

Bu bölümün son kısmında genişleme politikasına yer verilmiştir. Soğuk Savaş, Avrupa entegrasyonunun genişleme hedeflerine bir yandan hızlandırıcı ya da olumlu diğer yandan yavaşlatıcı ya da olumsuz etkide bulunmuştur. Dönemin ortaya çıkardığı güvenlik riskleri ve komünizm tehdidi Avrupa Topluluklarını kuran devletleri Yunanistan ve Türkiye gibi devletlerin üyeliğine daha sıcak bakma durumuna getirmiştir. Soğuk Savaş olmasaydı belki de Yunanistan ve Türkiye, AET ile ortak üyelik antlaşması imzalayan ilk iki devlet olmazlardı. Aynı şekilde AET, yanında tutmak için ve Sovyet eksenine kaymaması için Türkiye’ye 1960’larda üyelik için güçlü sinyaller göndermez, Yunanistan’ı da olumsuz ekonomik ve politik koşullarına rağmen 1981’de almazdı. Bu ülkeler Soğuk Savaş’ın genişleme politikasına olumlu etkileri olarak ele alınmıştır. Öte yandan Avrupalı olmalarına rağmen Orta ve Doğu Avrupa devletleri Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin güdümüne girdikleri için Avrupa entegrasyonuna dâhil olabilmeleri mümkün olamamıştır. Buna da, Soğuk Savaş’ın, genişleme politikasına olumsuz etkisinin örneği olarak çalışmada yer verilmiştir.

Hem savunma ve tarım politikalarının hem de genişleme politikasının Soğuk Savaş koşullarından etkilendiğini daha iyi ortaya koyabilmek adına, Soğuk Savaş sona erdikten sonraki durumlara da bakmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. 1990’lardan sonra bu üç politika alanında da keskin değişikliklere gidilmesi, bu değişikliklerin daha önce Soğuk savaş nedeniyle yapılamadığını da göstermektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Soğuk Savaş’ın kaygı ve

risklerinden kurtulan AB 1990’lardan sonra hızlı bir şekilde Orta ve Doğu Avrupa devletlerini kendi bünyesine katmanın hazırlıklarına başlamış ve 15 yıldan kısa bir sürede bunu başarmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOĞUK SAVAŞ ve AVRUPA ENTEGRASYONU KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI

Bu bölümde öncelikle Soğuk Savaş kavramı tanımlandıktan sonra Soğuk Savaşı ortaya çıkaran askeri, siyasi ve ekonomik sebeplerle dönem boyunca yaşanan önemli gelişmeler açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Avrupa'daki entegrasyon çabalarının teorik ve kurumsal yönleri izah edilecektir.

1. 1. Soğuk Savaş

1.1.1. Kavramın Doğuşu ve Tanımlanması

İnsanlık tarihinin en kritik dönüm noktalarından biri olarak bilinen Soğuk Savaş'ın bütün dünya üzerinde önemli etkileri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı maddi ve manevi olarak çok büyük bir yıkım oluşturmuş, birçok insan ölmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artık Avrupa'nın liderliğini kaybettiği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) öne çıktığı dünya sistemi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen Avrupa'nın aleyhine olacak şekilde iki süper gücün hâkimiyetine dayalı bir yapıya dönüşmüştür. Bu iki güç de ABD ve SSCB'dir. Dünya düzenindeki dengeleri değiştiren ve ABD'nin öncülüğündeki Batı bloğu ile Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki Doğu bloğu arasında yaklaşık olarak 1945 sonrasında 1989'a kadar yaşanan gerginlik dönemi, siyasal tarihte "Soğuk Savaş" olarak adlandırılmıştır (Sander, 2013, s.163). Başka bir ifadeyle Soğuk Savaş İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımın ardından güçlenerek ortaya çıkan iki süper gücün yani ABD ve SSCB'nin kendi çıkarları doğrultusunda dünyaya yön verme çabası ve o yıllarda süregelen çatışmasız diplomatik mücadele dönemini tanımlamaktadır. Soğuk Savaş döneminde uluslararası arenada çift kutupluluk vardı. Devletlerin büyük bir bölümü ABD ve Sovyetlerin olduğu çift kutuplu sistemde taraflardan birini desteklemiştir. Uluslararası sistem de ABD'nin tarafında olanlar ve Sovyetler Birliği'nin tarafında olanlar şeklinde ayrılmış ve devletler, taraf oldukları bloklardan bağımsız hareket edememiştir (Yılmaz, 2007, s.20). Bu iki kutuptan birine dâhil olmayan devletler ise her ne kadar Bağlantısızlar Hareketi olarak bilinen üçüncü bir bloğu oluşturmuşlarsa da gerek

örgütlülük ve gerekse güç açısından ilk ikisine alternatif olacak düzeye gelemedikleri için esasen dönem iki süper gücün mücadelesi etrafında şekillenmiştir.

Soğuk Savaş kavramı İspanya Prensi Juan Manuel tarafından ilk defa 14. Yüzyılda düşmana karşı silahlı sıcak bir çatışmaya girmeden gerçekleştirilen savaş anlamında kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Amerikalı finansör ve politikacı Bernard Baruch tarafından 1947’de bir konferansta ABD ve SSCB arasındaki güç mücadelesini anlatmak için gündeme getirilmiştir (Çakmak, 2003, s.96; Erol, 2007, s.286). Churchill’in 5 Mart 1946 tarihinde “Baltık’taki Stettin’den, Adriyatik’teki Trieste’ye kadar Avrupa kıtası üzerine boydan boya demir bir perde inmektedir” sözleri de kimilerine göre Soğuk Savaş’ın başlangıcı kabul edilir (Sarıçaban, 2009, s.38).

1.1. 2. Soğuk Savaş’ın Temel Nedeni

İkinci Dünya Savaşı maddi ve manevi olarak çok büyük yıkıma ve 60 milyon insanın hayatına sebep olmuştur. Uluslararası sistemde Avrupa’nın konumu ekonomik, siyasi, askeri hemen her yönden yaşanan sıkıntılardan dolayı sarsılmış ve Avrupa, en azından 20.yüzyılın başına kadar sürdürdüğü dünya politikalarında söz sahibi olma konumunu artık tamamen yitirmiştir. Böylece dünya devletleri Soğuk Savaş adı verilen yeni bir döneme giriş yapmıştır ve en önemli özelliği iki süper güç olan ABD ve SSCB’nin uluslararası sistemde üstünlük kurmak için verdiği mücadeledir. Savaş sonrasında böyle ciddi bir kırılma yaşanmasının ve iki kutupluluğun ortaya çıkmasının temel nedeni burada açıklanmıştır.

Dünya tarihinde Soğuk Savaş diye bir dönem yaşanmasının temel nedeni iki süper devlet arasında ideolojik farklılığın oluşmasıdır. Sovyet Rusya komünizmi savunurken, ABD kapitalizmi savunuyordu. Soğuk Savaş aynı zamanda ideolojilerin savaşıdır. Bir tarafta kapitalizm diğer tarafta ise komünizm mevcuttur. SSCB, kolektivizm ile otoriter komünizmi savunurken; ABD ise kapitalizm, demokrasi ve çoğulculuğu savunarak dünyaya yaymaya çalışmaktadır (Beytekin, 2018, s.14). Bu dönemde Sovyetler Birliği’nin komünizmi yaymayı hedeflemesi ve ABD’nin de komünizm tehdidine karşı önlem aldığı dikkat çekmektedir (Armaoğlu, 1984, s537). ABD’nin asıl amacı Sovyet tehdidi ve yayılmacılığını önlemek, Avrupa’da boşa kalan güç dengesini SSCB’ye kaptırmamak ve Avrupa’ya yeniden kapitalizmi yerleştirmek idi.

İdeolojik farklılığa dayalı olarak Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışı açıklanırken bir Ortodoks bir de Revizyonist yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlar taraflardan birini savaşın sorumlusu olarak görmek bakımından birbirinden ayrılırlar. Leffler ve Painter'den alıntı yapan Ünlü (2019, s.22); Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışına ilişkin Ortodoks yaklaşıma göre Soğuk Savaş'ın ortaya çıkış sebebi Rusya'da ortaya çıkan ideolojik değişimdir. Bu değişim kendi içinde otokrasi ve aşırı kontrolcü bir yapıyı barındırmaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaş'ın başlaması ve bitmesi komünizm ideolojisinin benimsenmesine ve terk edilmesine bağlı olmuştur. Özellikle Yalta Konferansı'nda Stalin'in uzlaşmadan uzak tavrı ve komünizmi yaymaya çalışması, ABD açısından bu yayılcılığı engellemeye yönelik önlemlere ve politik hamlelere yol açmıştır. Rekabet ve ideolojiyi içinde bulunduran bu yaklaşım Soğuk Savaş'ın sorumlusu olarak SSCB'yi görmektedir. Diğer bir yaklaşım ise Revizyonist yaklaşımdır. Revizyonistlere göre asıl yayılmacı politika izleyen ülke ABD'dir. Bu görüş 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır ve özellikle Vietnam Savaşı'nda ABD kritik bir yol oynamıştır. Bu yaklaşıma göre ABD yayılcılığı, siyasi ve ekonomik yayılcılık gibi birçok araç kullanmıştır. Bunun için bir dizi politika yapmıştır.

1.1.3. Soğuk Savaş'ın Tarafları

Soğuk Savaş döneminde genel olarak iki taraf olduğu ifade edilmişti. Bu taraflara ve uyguladıkları politikalara yakından bakmak, Soğuk Savaş'ı ve Avrupa entegrasyonuna etkisini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Taraflardan ilki Batı bloğudur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından SSCB yayılcılığına karşılık ABD ile Batı Avrupa devletleri arasında yapılan müzakereler ve kurulan örgütler Batı bloğunu oluşumuna yardımcı olmuştur. Lider devlet olarak ABD, Batı bloğuna götüren yolda birtakım politik, ekonomik ve askeri adımlar atmıştır. Bu adımlar, dünyanın her tarafında kendisine müttefik olacak devletler bulmak amacıyla yardımlar ve destekler gerçekleştirmek şeklinde ortaya çıkmıştır. Burada sadece, tezin konusuyla ilgili olarak Avrupa coğrafyasında gerçekleştirdiği bazı faaliyetlerden bahsedilecektir.

ABD'nin ekonomik alanda attığı ilk adım Truman doktrindir. Bu doktrin aynı zamanda bazı tarihçilere göre Soğuk Savaş'ı başlatan ve Batı bloğunu tam anlamıyla belirginleştiren bir doktrindir. Truman doktrini Türkiye ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün korunması

amacıyla bu iki ülkeye askeri yardım yapmaktır (Armaoğlu, 1991, s.441-442). Asıl amaç Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan Sovyetler Birliği'nin baskısı altında bulunmalarını önlemektir. SSCB'nin Türkiye'den toprak talep etmesi ve yayılmacı politikaları ABD'nin Truman doktrinini devreye koymasına sebep olmuştur. ABD'nin diğer ekonomi temelli adımı ise Marshall Planı'nı devreye sokmaktır. Bu Plan, İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Avrupa devletlerinin kalkınması için ekonomik yardımda bulunmayı öngörüyordu(Armaoğlu, 1991, s.449). ABD'nin bu Plan sayesinde asıl amacı aynen Truman Doktrini'nde olduğu gibi SSCB'nin Avrupa'da yayılmasını engelleyip dünya devletleri üzerinde başat güç olmaktır. Marshall yardımları sayesinde yeniden ayağa kalkacak Avrupa devletleri, Sovyetlere ve komünizme karşı ABD'nin yardımcısı olacaklardı.

Askeri ayak olarak ise ABD'nin liderliğinde, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek için 4 Nisan 1949 yılında 12 batılı ülke arasında kurulan Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'dür (NATO). Antlaşmanın başlangıcında "Bu ülkelerin milletlerin, demokrasi ilkeleri ile kişi hürriyetleri ve hukukun üstünlüğüne dayanan hürriyetlerini ve ortak savunmaları ile barış ve güvenliklerini korumak için birleşmiş oldukları" belirtilmiştir (Armaoğlu, 1991, s.449). NATO'nun kurulması Batı bloğunun Sovyetler Birliği'ne karşı attığı en önemli adımlardan biridir ve Avrupa'nın savunması açısından da temel kuruluş halini almıştır.

Batı bloğunda bu tür ekonomik ve askeri işbirliği adımları atılırken, Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki Doğu bloğunda da karşı hamleler yapılmış ve muadil düzenlemeler hayata geçirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından SSCB çok güçlü bir konuma gelmiştir. Almanya'nın yıkımı ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan boşluk Sovyetler Birliği tarafından doldurulmuştur. Komünist partiler Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da Kızıl Ordu'nun yardım ve desteğiyle, Arnavutluk ve Yugoslavya'da ise bir destek olmadan, doğrudan iktidarı ele geçirmişlerdir (Arıboğan vd., 2000, s.625). SSCB'nin Doğu bloğunu oluşturmak için attığı ilk adım 1947'de Kominform'u kurmaktır. Kominform'un amacı komünist hareketin koordinasyonunu ve komünizmi benimseyen ülkeler arasında iletişim ve işbirliğini sağlamaktır (Ataöv, 1964, s.137). Doğu bloğunun ideolojik temeller çerçevesinde kurduğu Kominform'un resmi adı Komünist Partiler Haber Bürosudur. Amacı dünya komünizmini geliştirmek, Moskova'nın görüşlerini dünyanın dört tarafına on sekiz dilde yaymaya çalışmak ve ABD tarafından temsil edilen emperyalizme karşı mücadele etmektir (Ataöv, 1964, s.137). Kominform 9 ülkenin (Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Polonya,

SSCB, Macaristan, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya) komünist partilerince kurulmuştur. Özetle Kominform ABD'nin Truman ve Marshall planlarına tepki olarak doğan, kapitalizmin yayılmasını engelleyip komünizmin yayılmasını hedefleyen ve kuruluşuyla bile Doğu bloğunun bir kutup olarak belirginleşmesini sağlayan bir örgüttür. 17 Nisan 1956 yılında kapatılmıştır(Ataöv, 1964, s.137).

SSCB'nin Doğu bloğunu kurmak için attığı ikinci adımı ise 1949'da Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ni yani Comecon'u teşkil etmek olmuştur. 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya arasında yapılan toplantı sonucunda Comecon kurulmuştur (Sampson, 1969, s.55). Comecon'un ilk amacı ekonomiyi kolaylaştırmaktır. Savaş sonrası devletler ekonomileri yeniden canlandırma ve kalkınma amacı taşımışlardır; Endüstrileşmeyi yükseltmek, üye ülkelerin haklarının, sürekli olarak çalışma ve refah düzeyinin yükseltilmesi temel hedeftir. Comecon'un somut kapsamı ise "ekonomik tecrübe değişimi, ilkel madde, besin, makine ve donatım yardımlaşması" sağlamak şeklinde belirlenmiştir (Uçarol, 2006, s.817). Esasında asıl amaç komünist partilerin tam anlamıyla kontrol altına girmesidir. (Armaoğlu, 1991, s.434). Özetle Comecon, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan devletlerin ekonomisini düzeltmek, sanayileşmeyi gerçekleştirmek, ekonomik gelişmeleri canlandırmak, üye ülkeler arasında iş birliği sağlamak amaçlarıyla kurulmuş ve bunlar üzerinden SSCB yayılcılığını hızlandırmayı amaçlamıştır.

Askeri olarak ise, Doğu bloğuna üye devletler arasında 14 Mayıs 1955'de Varşova Paktı kurulmuştur. Amaç NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini savunmaktır. Bölgesel, kolektif bir savunma ve yardımlaşma sağlamak ve üye ülkelere birine saldırı yapılması halinde diğer ülkelerin yardımını temin etmektir. Paktin üyeleri; Sovyetler Birliği, Polonya, Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Macaristan'dır (Bodur, 2013, s.556).

Görüldüğü üzere her iki taraf da, hem kendi grubundakilerin gelişmesini sağlamak hem de diğerinin yayılmasını engellemek ve muhtemel saldırılarına karşı koymak adına askeri, ekonomik veya başka amaçlı örgütler oluşturmuşlardır. Bu örgütler üzerinden de dünyada başat güç olmak istemişlerdir.

1.1.4. Soğuk Savaş'ta Yumuşama Dönemi

Uluslararası ilişkilerde yumuşama (detant), Soğuk Savaş döneminde bloklar arasında oluşan gerginliği ortadan kaldırmak için adımların atıldığı ve Doğu-Batı ilişkilerinde çatışma ve gerginliğin azaldığı tarihsel bir dönemi tanımlamak için kullanılmaktadır. 1962-1973 yılları arasındaki yumuşama (detant) döneminde, iki kutup arasında silahların sınırlandırılması gibi olumlu gelişmeler yaşanmıştır (Arı, 2010, s.507).

Yumuşama dönemini başlatan çeşitli sebepler vardır. Muhtemelen en önemli sebep Stalin'in 1953 yılındaki ölümü ve ardından Sovyet bloğu içerisinde Kruşçev'in liderliğinde başlayan daha ılıman politikalara doğru yöneliştir. Ekonominin kötüye gitmesi ve teknolojiye göreceli geri kalınması, Kruşçev'i birtakım reformlara yöneltmiş ve bunların sonucunda Doğu-Batı arasında başlayacak olan Yumuşama dönemine zemin hazırlanmıştır (Sander, 2013, s.335).

Yumuşama dönemini başlatan bir diğer olay ise SSCB ve ABD'nin 1950'lerde silah gücü anlamında birbirine eşit duruma gelmeleri ve bunun dünyayı nükleer bir savaş riskiyle karşılaştırmış olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD atom bombasına sahipti ve 1949'da SSCB de sahip oldu. ABD 1952'de daha güçlü bir silah olan hidrojen bombasını yaptı. Sovyetler de bir yıl sonra aynı silahı üretti (Yılmaz, 2007, s.20). ABD silahlanma yarışında nispeten öne geçmiş olsa bile, SSCB'ye üstünlüğü 1957'ye kadar devam etmiştir. 1957 yılında SSCB'nin uzaya bir füze göndermesi ABD'nin üstünlüğüne son vermiştir (Yılmaz, 2007, s.20). 1958-1968 yılları arasında ABD ve Sovyetler Birliği silahlanma yarışı içerisine girmişlerdir. İki devletin de muhtemel bir savaşta ağır zararı görecektir, savaşa sebep olabilecek çatışmaların son bulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu sebepten dolayı, tarafları savaşın eşiğine getiren 1962'deki Küba krizinden sonra en azından iletişim kanallarının açık kalması yönünde anlaşma sağlanmış ve böylece Yumuşama dönemi başlamıştır.

1960'lı yılların sonuna doğru SSCB ve ABD nükleer füzelerle ilgili durumu eşitlemiştir, her iki ülkede oluşan “dehşet dengesi” daha fazla silah bulundurmaya mantıksız hale getirdiği düşüncesi benimsenmiştir (Öcal, 2017, s.175). Nükleer güç dengesi aynı olan ABD ve SSCB savaşma riskine girememiş ve ilişkilerin yumuşaması hususunda başka bazı adımlar atılmıştır. Örneğin 1972 yılında ABD ve SSCB arasında Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması (SALT I) imzalanmıştır (Sönmezoğlu, 2002, s.44-45).

1.1.5. Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi

Şüphesiz Yumuşama döneme iki taraf arasında göreceli olarak gerilimlerin azaldığı manasına gelse de Soğuk Savaş ortadan kalkmamıştır. Bunun için uzunca bir süre daha beklemek gerekmiştir. Sonun başlangıcı, bu yarışta ekonomik ve teknolojik bakımdan geri kalmaya başlayan Sovyetler Birliği'nde kötü gidişe dur demek adına gerçekleştirilen reformlarla olmuştur. Söz konusu reformlar komünist sistemi kurtarmaya yetmemiş ve SSCB dağılma sürecine girmiştir.

SSCB'nin dağılma süreci M. Gorbaçov'un 1985'te Komünist Parti Genel Sekreterliği görevine gelmesiyle başlamıştır. Gorbaçov'un temel politikası perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık)'dur (Evans G. & Newnham, J. 2007, s.563). Gorbaçov Soğuk Savaş'ı tırmandıracak politikalar uygulamak yerine, ülke içinde yapılanmaya önem veren politikalar yapmıştır. Silahlanma harcamaları azaltılmış, Batı tipi bir parlamento kurulması, demokrasi için şart olan güçler ayrımının gerçekleştirilmesi gibi politikalar devreye sokulmuş ve bu denli hızlı reformlar merkezi yönetime karşı bir ayaklanmaya sebep olmuştur (Ölmezoğulları, 2012, s.181-185). SSCB içerisinde milliyetçi hareketler baş göstermeye başlamıştır. Gorbaçov iç ve dış politikasında başlatmış olduğu reformlarla hem SSCB'nin çöküşünü hızlandırdı hem de Soğuk Savaş'ın daha çabuk sona ermesini sağladı. Dış politikada ise Ukrayna, Kazakistan gibi cumhuriyetlerle bağımsızlığı özendirici antlaşmalar imzalanmıştır. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFC) I. Halk Milletvekilleri Kongresi, 12 Haziran 1990'da Bağımsızlık Deklarasyonunu kabul etmiş, bu SSCB'nin dağılışının ilk hukuki metni olmuştur. 8 Aralık 1991'de Minsk'te SSCB'nin resmen dağıldığı Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya tarafından açıklanmıştır (Hüseynov, 2003, s.388).

Berlin Duvarı'nın yıkılması ile beraber demir perdenin ortadan kalkması iki kutuplu sistemin sonu olmuştur. SSCB'nin yıkılışının ardından uluslararası sisteme yirminin üzerinde yeni devletin katılması ile yeni bir dünya düzeni başlamıştır. SSCB'nin dağılması bir yandan iki süper güçten biri olan ABD'nin SSCB karşısında kazanmasını simgelemiş ve iki kutuplu yapının sonu anlamına gelmiştir.

Sovyet etkisinden çıkan Doğu Avrupa ülkeleri yüzlerini Batı'ya dönmüşlerdir. Soğuk Savaş'ın bitmesinin diğer bir sebebi Ronald Reagan döneminde (1981-1989) ABD'nin dış politikasıdır. Reagan hükümetinin benimsemiş olduğu yeniden silahlanma ve Yıldız Savaşları

gibi sert politikalar SSCB'yi zorlamıştır (Halliday, 1986, s.92). Zaten zayıflayan ve içeride ekonomik ve sosyal sorunlarla uğraşmak zorunda kalan Sovyetler Birliği, ABD ile bir büyük sıcak savaşı göze alabilecek durumda değildi.

1. 2. Avrupa Entegrasyonu

Çalışmanın bu bölümünde İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Avrupa entegrasyonunun fikişsel ve kurumsal gelişiminden kısaca bahsedilecektir. Entegrasyonun bu yönleri üzerinde kısaca durulmasının sebebi, esas konumuzun Soğuk Savaş - Avrupa entegrasyonu ilişkisi olmasından dolayıdır. Bu bakımdan Avrupa'daki entegrasyon hareketi hakkında genellikle literatürde sıkça yapılan kronolojik veya kurumsal anlatılardan farklı olarak Soğuk Savaş'la bağlantılı bazı unsurları tespit edilerek, entegrasyonun hikayesi onlar üzerinden ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.2.1. Schuman Planı ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Avrupa'da savaş sonrasında bugünün AB'sine ulaştıran entegrasyon adına ilk somut adım 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışışleri Bakanı Robert Schuman'dan gelmiştir. Fransa'da üst düzey bir bürokrat olan Jean Monnet'in hazırladığı ve Schuman tarafından açıklanan bildiri, Batı Almanya ve Fransa arasında dur durak bilmeyen rekabeti sonlandırarak Avrupa'da kalıcı barış sağlama gayesini taşımıştır (Akdemir, 2012, s.43). Schuman Planı, bu ülkelerin savaş sanayisinde kullandığı iki önemli madde olan kömür ve demir kaynaklarının üretiminin, dağıtımının ve her aşamada denetlenmesinin ortak yapılmasını ve isteyen Avrupa devletlerinin de bu topluluğa katılabilmesini öngörmüştür. Bu bildiri Avrupa Birliği'nin fiilen ilk doğuşu anlamına gelmektedir. Böylelikle Schuman bildirisini kabul eden ülkelere oluşturulan birlik çatısı altında yüksek otorite kuramı ile sağlanacak kömür çelik üretimindeki beraberlik, üyeler arasında bir savaşın pratikte gerçekleştirilebilmesini imkânsız hale getirecekti (Canpolat, 1998, s.75).

Schuman ve Monnet tarafından çerçevesi oluşturulan Bildiri, 18 Nisan 1951 yılında Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya ve Batı Almanya altılısı tarafından imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) adını almıştır. AKÇT'nin fikir babası Jean Monnet'tir. Monnet'e göre Avrupa'da sürekli bir barışın ve güven ortamının

sürdürülebilmesi için devletler üstü iş birliği yapılması gereklidir. Devletlerin egemenliklerini uluslarüstü bir yapıya devretmeleri güvensizlik ortamını yok edecektir (Kaya, 2013, s.22-23). AKÇT ile üye ülke ekonomilerinin kalkınmasına yardımcı olmak, istihdamı gerçekleştirmek, işsizliği sonlandırarak yaşam seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır. Kömür-çelik sektöründe tekelleşmenin önüne geçip yatırımların hızlandırılması, bu sektördeki işçilerin konut edinmesine yardımcı olunması da AKÇT'nin amaçları arasında sayılabilir. Ayrıca AKÇT'nin yürütme organı durumundaki Yüksek Otorite, aralarında gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması, ayrımcılığın önlenmesi ve rekabet koşullarının sağlanması gibi hususların da bulunduğu çok önemli yetkilere sahip olmuştur (Reçber, 2010, s.21).

“50 yıl süreli” olarak kurulan bu Topluluğun hukuki varlığı 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiş ve yetkileri Avrupa Ekonomik Topluluğu'na devredilmiştir. Avrupa entegrasyonuna öncelikle AKÇT ile başlanmasının ve AKÇT'nin uluslarüstü nitelikte geniş yetkilerle donatılmış bir kuruluş olmasının arkasında Soğuk Savaş önemli bir rol oynamıştır. Çalışma konumuzla doğrudan bağlantılı bu husus ilgili bölümde daha ayrıntılı bir şekilde izah edilecektir.

1.2.2. Roma Antlaşması ve Diğer İki Avrupa Topluluğu

AKÇT'nin başarılı olması sonucunda Avrupa devletlerinin daha geniş kapsamlı bir ekonomik iş birliği kurma yolundaki eğilimleri atmıştır. AKÇT üyeleri Federal Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg, kömür ve çelik sektöründeki birlikteliklerini ilerletmek ve bütün sektörleri kapsayan ekonomi topluluğu haline dönüştürmek adına İtalya'nın Messina şehrinde 1–2 Haziran 1955 tarihlerinde yaptıkları toplantıda Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henry Spaak başkanlığında bir komite kurmuşlardır. Bu komitenin öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda da 25 Mart 1957'de imza edilen Roma muahedesiyle Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) kurulmuştur (Parasız, 1991, s.34). Bu arada çalışmalar sadece bir ekonomik topluluk için değil, ondan ayrı olarak dönemin bir başka kritik enerji kaynağı olan atom enerjisi hususunda da bir işbirliği oluşturmak için yürütülüyordu. Bu bakımdan, 25 Mart 1957'de AET ile birlikte Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da (EURATOM) kurulmuştur.

AET'nin hedefi ekonomik işbirliğini daha da geliştirip derinleştirmektir. Topluluğun kurulması ile kotaların kaldırılması, emek ve sermaye hareketlerinin düzenlenmesi ve gümrük tarifelerinin kaldırılması hedeflenmiştir. EURATOM'un hedefi ise aynen kömür ve çelikte olduğu gibi atom enerjisi hususunda üye devletler arasında işbirliğini ve ortak hareket etmeyi sağlamaktır. Anlaşmalar 1 Ocak 1958 de yürürlüğe girmiştir (Karluk, 2013, s.9).

Kurulan üç topluluk içinde en kapsamlı ve lokomotif durumunda olan AET idi. Bu nedenle, Avrupa entegrasyonuna ilişkin anlatılacakların büyük kısmı doğrudan AET'yi kast etmektedir. Topluluğun amacı, entegrasyonun kurucu anlaşması olan Roma Anlaşması'nda belirtilmiştir. Antlaşmaya göre Topluluğun amaçlarından biri, kıtada olası bir silahlı çatışmayı ve savaşı engellemektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada özellikle de Avrupa'da böylesi bir savaşın bir daha yaşanmak istenmemesi ve savaşın yaralarının en kısa zamanda iyileştirilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. AET de bu niyet ve amaçlarla kurulmuş bir topluluktur. Diğer bir deyişle AET, kıtada 3. Dünya Savaşı'nı önlemek amacıyla kurulmuştur (Dedeoğlu, 1996, s.81).

Roma Antlaşması'na bakıldığında, Avrupa bütünleşmesiyle ilgili hedef olarak AET'nin daha fazla Avrupa ülkesini aralarına katmak anlamında coğrafi bakımdan yayılmayı amaçlayan “genişleme”; işbirliği alanlarını arttırmayı ve yoğunlaştırmayı ifade eden “derinleşme” şeklinde Avrupa bütünleşmesini iki boyutlu temel bir sütun üzerine bina etmek istediği görülmektedir. Nitekim, müteakip dönemde günümüze kadar, Avrupa entegrasyonunun bu iki entegrasyon boyutu üzerinde gelişim seyrini sürdürdüğü görülmüştür (Mor, 2010, s.508).

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ'IN AVRUPA ENTEGRASYONUNA ETKİSİ

Önceki bölümde Soğuk Savaş ve Avrupa entegrasyonu kavramları ayrıntılı bir şekilde ama ayrı ayrı ele alınmıştır. Oysaki bu tezde öne sürüldüğü gibi ikisi arasında çok yakın ilişki vardır. Denilebilir ki Avrupa devletlerini işbirliği için bir araya getiren ve sonrasında bu işbirliğini yakın ve ortak politikalara dönüştüren temel itici etkenlerin başında Soğuk Savaş gelmiştir. Soğuk Savaş sadece Avrupa devletlerini entegrasyona yönlendirmemiş kimi zaman da bu entegrasyon yolculuğuna erteleyici veya saptırıcı nitelikte yani olumsuz etkilerde bulunmuştur. Bu bölümde Avrupa'daki entegrasyon hareketinin ortaya çıkmasında ve günümüze kadar neredeyse üç çeyrek asırdır varlığını sürdürmesinde Soğuk Savaş'ın etkileri farklı açılardan ortaya konmaya çalışılacaktır.

Soğuk Savaş - Avrupa entegrasyonu bağlantısını açıklamak adına ele alınacak ilk konu İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan ve iki kutupluluğu ortaya çıkaran konjonktürün yani doğrudan Soğuk Savaş tablosunun Avrupa'da entegrasyonu tetiklemesi durumudur. Sovyet tehdidi üzerinden ortaya çıkan güvenlik sendromu, yakın ve sürekli bir komünizm tehdidi ve Avrupa'nın kaldığı zor durumlar, entegrasyonu ciddi bir proje olarak gündeme getirmiştir. İkinci konu ise Sovyetler Birliği ve komünizm kadar ABD'nin de İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya sisteminde elde ettiği yeni konum ve bu konumun, yine Avrupalı devletlerin entegrasyonuna sağladığı katkıdır. Başka bir ifadeyle, sürekli bir Soğuk Savaş durumu olmasaydı ne İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımları ne de başka aktörlerin politikaları tek başına Avrupa devletlerini güçlü bir entegrasyona yöneltebilirdi. Bu bakımdan Sovyetler Birliği ve komünizm etkisini bir yandan, ABD etkisini diğer yandan ele almak; Soğuk Savaş-Avrupa entegrasyonu bağlantısını açıklayabilmek adına önemlidir.

Soğuk Savaş sadece Avrupa'da bir entegrasyonun doğuşuna sebep teşkil etmemiştir. Aynı zamanda bu entegrasyonun ilerleyen safhalarında da politikalarının şu veya bu yönde şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu bakımdan, Sovyetler Birliği ve ABD etkilerinden sonra, Soğuk Savaş-Avrupa entegrasyonu bağlantısı kapsamında bu üçüncü konu ayrı bir bölüm

halinde ele alınacaktır. 1950’lerde yola koyulan Avrupa entegrasyonu hem genişleme hem de derinleşme yönünde kendisini ilerletirken, yine Soğuk Savaş koşullarından önemli ölçüde etkilenmiştir.

2.1. İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Avrupa

Avrupa Birliği Soğuk Savaş’ın bir ürünü, Soğuk Savaş ise İkinci Dünya Savaşı’nın bir sonucudur. Bu bağlamdan bakıldığında Avrupa toplumlarını birliğe götüren süreçte şüphesiz İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımlar büyük etkiye sahiptir. Altı yıl süren bu savaş dünya üzerinde birçok dengeyi değiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı büyük oranda Avrupa ile sınırlı kalırken, II. Dünya Savaşı hem daha geniş bir alana yayılmış hem de gelişen teknolojiyle birlikte daha üstün silahların kullanıldığı ileri düzeyde bir savaş olmuştur. Savaş sonrasında nükleer silahların üretilmeye başlanması, devletlerin bir daha bu büyüklükte bir savaşın içine girmek istememesine sebebiyet vermiştir. Savaş Avrupa sınırlarını zorlayarak bütün ülkeleri etkisi altına alan bir dünya savaşı haline gelmiştir.

Savaş Avrupa’da her açıdan büyük tahribata yol açmıştır. Savaşta ölen 40 milyondan fazla insanın yarısından çoğu Avrupa’da hayatını kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ı, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yapılan barış anlaşmalarına aykırı davranan ülkelerin yenilgisiyle sonuçlandı. Savaş ABD dışındaki tüm dünya ülkelerinde büyük yıkımlara sebebiyet verdi. Meydana gelen bu yıkımlar neticesinde tüm dünyayı etkisi altına alan Avrupa gücü artık yoktu (Kennedy, 1991, s.439). Savaşın bir diğer sonucu; Avrupa’da faşizm gibi ideolojik kalıplar yerini demokrasi ve komünizme bırakmış, Avrupa artık dünya politikasını etkileyen konumunu tamamen ABD ve SSCB’ye devretmiştir.

Avrupa’daki savaşın en gerçek sonucu, neden olduğu korkunç ve benzeri görülmemiş yıkımdır. Bunun en belirgin örneği, Almanya’nın yoğun hava bombardımanları yüzünden yerle bir olmuş şehirleriydi. Yıkılan yalnız şehirler değildi. Ekonomik yaşam ve iletişim çok ağır biçimde tahrip olmuştu. 1945 sonlarında milyonlarca göçmen başını sokacak bir ev bulmak için ortalıkta dolaşıyordu. Yiyecek teminindeki güçlükler yüzünden ciddi bir açlık ve salgın hastalık tehlikesi vardı (Roberts, 2015, s.669-670).

Savaşın askeri, sosyal, siyasi, ekonomik, psikolojik birçok sonucu ve yıkımı oldu fakat en büyüğü siyasi dengenin Avrupa merkezinden kaymasıyla birlikte iki kutuplu bir dünya

düzeninin gelmesi olmuştur. Böylece iki süper güç diye nitelendirilen ABD ve Sovyet Rusya dünya politikasına hâkim olmuştur. Politikanın yapısı değişmiş ve ikili bir yapı baş göstermeye başlamıştır. Bir diğer siyasi sonuç ise milletler arası politikanın alanı genişlemiştir. Üçüncü dünya ülkeleri denilen devletler de milletler arası politikanın bir alanı haline gelmiştir. Siyasi ve askeri açıdan zayıflayan Avrupa güçleri, Sovyetlerin yayılmasına engel olamadı ve ABD kurtarıcı olarak Avrupa'ya müdahale hakkı elde etti (Macmahon, 2013, s.15). İşte bütün bu zincirleme gelişmeler yani savaşın Avrupa'yı iyice geride bırakması ve ardından Sovyetlerin bir süper güç olarak tehdit haline dönüşmesi, bu tehdidi ortadan kaldırmak adına ABD'nin de desteğini alan Avrupalı devletlerin bir araya gelerek işbirliği arayışlarına yönelmelerine sebep olmuştur. Başka bir ifade ile Avrupa entegrasyonu Soğuk Savaş'ın doğrudan bir yansıması olarak gündeme gelen bir proje olmuştur.

Komünizm ve Sovyet tehdidi altında Avrupalı güçlerin neden entegrasyondan başka çare bulamadıklarını daha iyi izah etmek adına savaş sonrasında kıtanın durumuna daha yakından bakmak faydalı olacaktır. Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrasındaki durumunu Paul Kennedy çarpıcı verilerle ortaya koymuştur (1989, 432): Savaş sırasında Avrupa ülkelerinin toplam Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) dörtte bir oranında düşmüştü. Aynı şekilde, Avrupa'nın toplam dünya imalat verimi içindeki payı 19.yüzyılın başından beri elde edilen toplam payın bile altındaydı. Savaşın doğurduğu ekonomik yıkımın boyutları 2 trilyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Alman kentlerinin % 70'i yerle bir olmuş, fabrikalar, limanlar, demiryolu hatları, ulaşım ve üretim alanları tahrip edilmişti. Devlet borçlanmaları İngiltere'de üç, Fransa'da dört, ABD'de altı, Almanya'da ise on kat artmıştır. Avrupalı devletlerin, sömürgeleri üzerindeki etkileri de zayıflamış, sömürgelerde bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanya'nın doğusu da Sovyetlerin etkisine girince, buradan sağlanan gıda maddelerinde de önemli ölçüde düşüş yaşandı. Sadece burada değil, diğer Doğu Avrupa ülkelerinden de gıda ithalatı azaldı.

Savaştan sonra güç dengesinin tamamen değiştiği Avrupa'da, devletlerarası ilişkilerin yürütüldüğü bir zemin kalmamıştı. Savaştan galip çıkan ülkeler bile siyasi güçlerini kaybetmişlerdi. Savaştan önce Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan Büyük Britanya İmparatorluğu bile topraklarını kaybetme sürecine girmişti. ABD ve Sovyetler savaşın tek kazananıydı (Kennedy, 1989, s.419). Böyle bir Avrupa tablosu dikkate alındığında, kendilerini güçlü bir ideolojik ve askeri tehdidin yakın baskısı altında hisseden Avrupalı devletlerin bir

araya gelmekten başka çarelerinin olmadığını ve henüz birkaç yıl önceki düşmanlıklarını bile geride bıraktıracak kadar güçlü bir entegrasyon iradesini gösterdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu arada 1948 yılında gerçekleşen Çekoslovakya ve Berlin bunalımları da Avrupa'da güvenlik risklerini artırmış ve entegrasyon arayışlarını hızlandırmıştır (Dedeoğlu, 2006, s. 90). Çekoslovakya'da 1948'de Sovyet destekli komünist partinin askeri darbe ile ülke yönetiminin başına geçmesi sonucu Prag darbesi olmuştur (Doğan, 2005, s.72). Berlin'de ise Rusya dörtlü denetim konseyinden çekilmiş, daha sonra İngiltere, Fransa ve Amerika Almanya'daki karaborsa ve ekonomik kargaşaya son vermek amacıyla Alman markını oluşturmuştur. Ancak Sovyetler Birliği bu para biriminin kendi denetimi altındaki bölgede kullanılmasını yasaklamıştır (Kennedy, 1991, s.443). 20 Haziran 1948'de Rusya Berlin'i ablukaya aldı. Batıya giden kara ve demir yollarını durdurdu. SSCB'nin amacı Batı Berlin'i temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma getirerek batılıları ödün vermeye zorlamaktı (Sander, 2013, s.250251). Rusya'nın bu planı işe yaramadı ve batılı devletler bir hava köprüsü kurarak yardımlarını bu yolla gerçekleştirdi. Buna rağmen söz konusu iki bunalım sonucunda Avrupa'da güvenlik kaygısı en üst seviyeye gelmiş ve Avrupalı devletler güvenlik alanında yeni politikalar üretme arayışına girmişlerdir.

Avrupa'daki uluslararası işbirliği hareketinin öncelikle AKÇT'de somutlaşması Soğuk Savaş-entegrasyon bağlantısı açısından bir diğer kanıt olarak öne sürülebilir. Kömür ve çelik savaş endüstrisinin de temel enerji girdileri niteliğindeydiler. Ortada sıcak savaşa dönme ihtimali bulunan yakın ve sürekli bir Soğuk Savaş ortamı olunca, başta Almanya ve Fransa olmak üzere Avrupalı güçler kendi aralarındaki düşmanlıklara son vererek ortak Sovyet tehdidine karşı durmayı amaçlamışlardır. Bu nedenle de savaşın kritik hammaddelerinin kontrolünde ortaklığa gitmişlerdir.

İşbirliğinin AKÇT'den başlamasının mantığı aynı şekilde bir Avrupa Savunma Topluluğu da (AST) kurularak sürdürülmek istenmiştir. AST kurulması fikri de aynen AKÇT gibi Jean Monnet tarafından ortaya atılmış ve bir Avrupa ordusu yaratmayı içeren plan, Fransa Başbakanı René Pleven tarafından benimsenmiştir (Reçber, 2010, s.23; Göksu, 2019, s.24). Avrupalı devletlerin askeri güçlerinden oluşan uluslar üstü bir Avrupa ordusu oluşturmayı amaçlayan ve Pleven Planı olarak ünlenen AST kurma projesi somut bir kurucu antlaşmanın hazırlanmasına da dönüştürülmüştür. İngiltere'nin daha baştan karşı çıktığı böyle bir savunma

topluluğu kurma girişimi, Fransa’da da ulusalcı çevrelerde itirazlarla karşılanmıştır. Bu arada fikrin ilk ortaya atıldığı Fransa’da iktidar değişikliği olmuş ve yeni oluşan mecliste, AST kurucu antlaşmasının onaylanması reddedilmiştir (Reçber, 2010, s. 25; Efe, 2010, s.40-42). Yani Soğuk Savaş koşulları Batı Avrupa devletlerini her zamankinden daha fazla ortak savunma ve güvenlik konularını ön plana almaya yöneltmiştir. AST’nin kurulmasının başarısızlıkla sonuçlanması da güvenlik eksenli kaygıların o dönemdeki önceliğini ortadan kaldırmaz çünkü AST’nin reddedilmesi tamamen o dönem için böyle bir konuda uluslararası bir girişime en azından bazı devletlerin hazır olmamalarından kaynaklanmıştır.

Özetle, Soğuk Savaş ortaya çıkardığı tehditler ve güç dengesi üzerinden, İkinci Dünya Savaşı’ndan ciddi bir yıpranmayla çıkan Avrupa ülkeleri arasında entegrasyonun realiteye dönüşmesinde doğrudan etki etmiştir. Ayrıca entegrasyon hareketinin öncelikle hangi konular üzerinde yoğunlaşması gerektiği de yine Soğuk Savaş konjonktürünün yarattığı güvenlik endişelerine bağlı olarak belirlenmiştir. Soğuk Savaş olmasaydı, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’da muhtemelen yine entegrasyon düşünülebilirdi. Ancak bu entegrasyonun görüşmeleri bu kadar kararlılıkla ve hızlandırılmış bir çerçevede yürütülmeyebilirdi. Aynı şekilde, ilk gündeme gelecek işbirliği alanları da kömür ve çelik gibi stratejik sektörlerle savunma konuları olmayabilirdi.

2.2. ABD ve Avrupa Entegrasyonu

Soğuk Savaş’ın Avrupa entegrasyonuna etkisini bir başka açıdan, ABD’nin Soğuk Savaş koşullarındaki stratejileri çerçevesinde Avrupa’ya yönelik politikaları açısından da ortaya koymak mümkündür. ABD kendi amaçları çerçevesinde Avrupa’nın yeniden kalkınmasına destek olmuş, bunun da ötesinde Avrupalı devletlerin bir araya gelerek birbirleriyle yakın işbirliğine gitmelerini arzulamıştır. ABD’nin Avrupa’ya desteği sadece ekonomik anlamda olmamış, askeri anlamda da desteğini vermiştir. Dolayısı ile, Soğuk Savaş ABD’yi bazı adımlar atmaya yöneltmiş, bu adımlar da Avrupa’daki entegrasyonun ortaya çıkmasına ve şekillenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, komünizm tehdidi ve Sovyet yayılmacılığı olmasaydı Fransa gibi devletlerin bu kadar kolay bir şekilde ABD’nin Avrupa’nın işlerine karışmasına rıza göstermeyeceklerini ileri sürmek de mümkündür.

İki savaş arası dönemde ABD her ne kadar yalnızlık politikası izlese de Avrupa ve diğer ülkelerle ticari ilişkiler kurmaktaydı (Sander,2013,50). İkinci Dünya Savaşı sırasında da bu yardımlar devam etmiştir. ABD’de 1941 yılında Başkan Roosevelt kongreye sunduğu Ödünç Verme ve Kiralama Yasası ile Hitler karşısında savaşanlara yardım yaptı. Bu yasaya göre ABD’nin güvenliğini sağlayan devletlere savaş malzemesi ve yiyecek gibi her türlü yardım sağlanacak ve ödeme konusu savaştan sonraya bırakılacaktır. 10 milyar doları yiyecek ve hizmet, 40 milyar doları savaş malzemesi olmak üzere toplam 50 milyar dolarlık yardım yapıldı. Yapılan bu yardımlarda en büyük payı İngiltere aldı (Sander, 2013, s.127). Yine de savaşın sonunda dünyanın neredeyse üçte ikisine denk gelen dolar altın rezervine sahip olan ABD’nin yaptığı yardımlar sadece Batı Avrupa’yı ayakta tutacak kadar vardır (Kenndy, 2013, s.427). ABD’nin asıl desteği İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayacaktır.

Japonya’nın ABD’nin Pearl Harbor deniz üssüne saldırması ile ABD savaşa girdi. Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkım ile bir daha Monroe doktrinine dönmeyeceğinin sinyallerini veren ABD, İkinci Dünya Savaşı ile geleneksel dış politika hedeflerini tamamen değiştirmiştir. Batı dünyasında oluşan güç boşluğu ABD’nin dünya siyasetinde etkin katılımını sağlayan ortam hazırlamıştır. ABD Avrupa’dan gelen etkiler sonucunda yalnızlık politikasını değiştirerek bölgesel yayılmacılığı benimsedi (Sümer, 2008, s.128). Savaştan sonra iki büyük güç (ABD ve SSCB) kıtanın ortasında askeri bir varlık oluşturdu. Artık Avrupa tarihinde siyasi anlamda Almanya’nın ağır bastığı dönem bitmiş, iki büyük küresel güç ortaya çıkmıştır (Roberts, 2016, s.670). Yani İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ile birlikte Avrupa’da oluşan güç boşluğu SSCB ve ABD arasında rekabete sebep olmuştur. SSCB’nin savaş sırasında Almanya’nın işgal ettiği bölgeleri kurtardıktan sonra burada kalıcı olarak yerleşmesi ve Doğu Avrupa’da yayılma faaliyeti göstermesi ABD’de endişeye sebep oldu (Akın, 2017, s.112).

Görüldüğü gibi, ABD’nin en büyük korkusu savaştan güçlenerek çıkan bir diğer ülke olan SSCB’nin yayılmasıdır. Avrupa, ABD’nin ticarette en büyük müşterisi ve pazarıydı. Aynı zamanda dünya sahnesinde en büyük rakibi olan SSCB’nin yayılmacı politikasına karşı ürettiği çevreleme politikasının kilit noktasıydı. Hem ekonomik hem de siyasi ve güvenlik merkezli sebeplerden dolayı, Avrupa’nın tamamının SSCB’nin etki alanına hatta belki de doğrudan işgaline maruz kalmasına göz yumamazdı. Ekonomik olarak bitmiş olan Avrupa’da savaş sonrası yeni değişimlerin oluşması ve diktatörlerin devrildiği ülkelerin sayısının artması bu bölgelerde Sovyet etkisinin artacağı konusunda ABD’yi endişelendirmiştir. ABD’yi harekete

geçiren en büyük etken ise SSCB'nin Avrupa ve Orta Doğu bölgesinde etkinliğini artırmak için çalışmalar yapmaya başlamasıdır (Kantowicz, 2000, s.288-289).

Böylece ABD, Avrupa kıtasının kaderini belirleyen bir aktör haline geldi. ABD artık çalkantıyı temsil eden Avrupa kıtasından uzak durmak yerine kıtayı ayakta tutmaya yönelik politikalar izlemeye başladı. Soğuk savaş çift kutuplu sistemle birlikte ABD'yi yeni bir tehlike ile karşı karşıya getirmiştir. Hitler benzeri bir yayılma gösteren SSCB, ABD'yi korkutmuş ve bu yönde politikalar geliştirmesine sebep olmuştur. SSCB'nin Avrupa'daki yayılma faaliyetleri karşısında durabilecek güçte bir devlet Avrupa'da kalmamıştı.

Bu sebeptendir ki SSCB tehlikesine karşı ABD hem Avrupa'nın savunmasını üstlendi hem de güçlü bir Avrupa düşüncesi ile politikalar geliştirdi. Yine konumuzla bağ kuracak olursak, girilen Soğuk Savaş ortamında Avrupa iki süper gücün en önemli oyun alanlarından biri haline gelmese ABD güçlü bir Avrupa düşüncesini gerçekleştirmek için kapsamlı ve derinlikli politikalar geliştirmezdi. Bu güçlü Avrupa projesi ise Batı Avrupa devletlerinin bir araya gelerek savunma ve ekonomi gibi alanlarda entegrasyon oluşturmamasından başka bir şey değildi. Bu bakımdan, Avrupa entegrasyonu sadece Avrupalıların istedikleri bir şey değildi ve ABD'nin de desteklediği bir çabaydı.

Daha önce açıklandığı üzere İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımlar, kaybedilen sömürgeler ve Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa ülkelerini tehdit etmesi Avrupa'da bir birlik oluşturulmasını kaçınılmaz kılmıştı. Avrupa iki büyük savaştan ekonomisi çökmüş ve nüfusunun çoğunluğunu kaybetmiş vaziyette çıktı. Kaybettiği o eski gücü tekrardan sağlamak için yeni bir inşa sürecine giren Avrupalı devletler, aralarında oluşturulacak birliği Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği olmadan yapamayacağını farkındadır (Çayhan, 2003, s.43-56). Ayrıca, gıda temini sağlanmadığı için ciddi bir açlık ve salgın hastalık tehlikesi vardı. Kişilerin ellerinde silahlar olması bazı ülkelerde isyan olmasından korkuluyordu (Roberts, 2015, s.669). Bütün bu risklerin de önüne geçilmesi adına, ABD gibi bir gücün yardımlarına ihtiyaç vardı.

Özetlenecek olursa, Soğuk Savaş koşullarında hem ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan bir Batı Avrupa vardı hem de kendi çıkarları açısından bu desteği vermek zorunda olan bir ABD vardı. Soğuk Savaş koşulları ve Sovyetler Birliği'nin süper güç olma durumu ortaya çıkmasaydı, belki de bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi bu derece kuvvetli gerçekleşmeyecekti. ABD'nin aktif bir şekilde Avrupa alanına müdahalesi de Avrupa entegrasyonunu hızlandıran unsurlardan biri oldu. ABD'nin Avrupa'ya yönelik sonuç odaklı desteklerine ve yardımlarına bakıldığında bu durum kendisini daha net bir şekilde göstermektedir.

Öncelikle ABD Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar üzerinden Batı Avrupa devletlerine yardımlar akıtarak, onların kendi ayakları üzerinde durmalarını amaçladı. Bunun yanında Truman Doktrini ve Marshall yardımlarıyla da Avrupa devletlerine doğrudan destek verdi. ABD, Avrupa'nın yeniden imarını istiyor çünkü ekonomik yönden güçlenen Avrupa hem SSCB yayılmacılığının karşısında güçlü durur hem de ABD'nin ticari açıdan güçlenmesinde pazar payı yaratır. Bu ekonomi temelli destek politikalarının yanında bir de Avrupa'nın savunmasını sağlamak amacıyla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) devreye sokmuştur. Bütün bu politika araçları Avrupa'nın bütünleşmesi noktasında da önem taşır.

2.2.1.Marshall Planı ve Truman Doktrini

ABD barışın sağlanması için uluslararası kuruluşlara önem vermiştir. Barışın sağlanmasının ekonomik refahtan geçtiğini savunan ABD Bretton Woods sistemi ve onun uzantısı olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla Avrupa'ya uzun süre mali destekte bulunmuştur (Erhan, 1996, s.278). Avrupa'nın yeniden toparlanmasında Bretton Woods'un sağlamış olduğu yardımların yanı sıra Marshall planı da etkili olmuştur. Marshall gibi oluşumlar uluslararası ticareti ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek amacıyla yapıldı (Küçük, 2018, s.111). 1950'den sonra Avrupa'daki refahın seviyesi yükselmiş ve dünya ekonomisi tahmin edilemeyecek kadar büyümüştür. ABD yaptığı politikalarla hem Avrupa'nın yeniden kalkınmasını sağlamış hem de Avrupa bütünleşmesine giden yolun önünü açmıştır.

Savaş sonrası dönemde ABD'nin bir çevreleme politikası olarak hayata geçirdiği Marshall planı üzerinde daha ayrıntılı durmak faydalı olacaktır. Marshall Planı Avrupa'yı kalkındırmak için yapılan imar planıdır (Erhan, 1996, s.278). ABD'ye göre SSCB yayılmacılığını ve saldırgan tavrını durdurmanın tek yolu Avrupa'nın ekonomik olarak toparlanmasından geçmektedir (Roberts, 2015, s.686). Marshall; Avrupa ülkelerinin kendi aralarında bir işbirliği kurmalarını ve yetersiz oldukları alanlarda ABD'nin yardımını öngörür. Bu kapsamda, 16 Avrupa ülkesine yönelik bir ekonomik kalkınma programı hazırlanmıştır (Armaoğlu, 2001, s.227).

Marshall yardımı kapsamında 1947-1952 yılları arasında çok düşük faizle 15 yıl ödemesiz 44 yıl vadeli krediler sağlanmıştı. Bu krediler ABD'nin ekonomi politikasının en

önemli ayağını oluşturmuştur (Oran, 2009, s.485). Yardımdan yararlanmak isteyen devletlere ABD tarafından bazı koşullar sunulmuştur. Devletlerin ne kadar yardım istediği ve miktarının kararlaştırılması için Avrupa devletlerinin ortak plan hazırlaması, ticari engellerin yok edilmesi ve son olarak planın uygulamaya geçmesi için Avrupalı devletlerarasındaki koordinasyonu sağlayan bir uluslararası örgütün kurulması bu koşullar arasındadır (Bozkurt, 2001, s.38).

Marshall planını uygulamak için 1948'de Lahey'de düzenlenen geniş katılımlı Avrupa kongresinde Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kuruldu. Örgütün amacı yardımların Avrupa devletlerine dağıtılması ve ticaretin serbestleştirilmesidir. Ödemeler sisteminin iyileştirilmesini hedefleyen örgüt altı ay içinde Avrupa ticaretini iki kat yükselterek Avrupa Ödemeler Birliği'ni oluşturdu (Bozkurt, 2001, s.39). Plandan yararlananlara doğrudan 17 milyar dolar verildi ve Dünya Bankası kredileriyle de 3 milyar dolar verildi.1946-1948 arası dönemde ABD'nin gayrisafi yurtiçi hasılasının %3'ü Avrupa'ya gönderildi (Roberts, 2015, s.710). Tek başına bu yüksek oran bile, ABD'nin Avrupa'ya bakışının nasıl yüksek bir önem içerdiğini göstermektedir ki SSCB ve Soğuk Savaş etkisi olmasaydı böyle bir yardım düzeyine ulaşabilmenin zor olduğunu eklemek gerekir. Yardım alan ülkeler aldıkları kredileri ve yardımları hangi alanda ve nasıl kullanacaklarını ABD hükümetine danışarak belirliyorlardı. Bu yolla ABD Marshall yardımından faydalanan ülkelerin ekonomi politikalarına müdahale etme yetkisine sahip oldu (Güler, 2004, s.221).

ABD'nin amaçları çerçevesinde yapılan Marshall planının olumlu bir yanı Batı Avrupa devletlerinin ekonomik anlamda güçlenmesidir. Olumsuz yanı ise yardım alan ülkelerin aldıkları yardımı nerede kullanacakları konusunda ABD'ye danışma şartının bulunmasıdır. Bu şart sebebiyle hem ABD'nin Avrupa ekonomisine müdahale etme hakkı ortaya çıkmış hem de Avrupalı devletleri ABD'ye daha fazla bağımlı hale getirmiştir. Bu tür olumsuz yönlerine rağmen Marshall Planı, sonuçları itibariyle Batı bloğu içinde yer alan Avrupa devletlerine olumlu katkılarda bulunmuştur. Marshall üzerinden elde edilen ekonomik destek ile Avrupa devletleri savaşın yaralarını sardılar ve üretim tesislerini yeniden inşa edip eski güçlerine kavuştular. Avrupa, ABD'nin ekonomik yardımı sayesinde 1970'lerin başına dek süren ekonomik büyümenin altın çağına girdi. 1970'lere geldiğinde Avrupa, 1939'da olduğu gibi ABD ve Rusya'nın yanında yeniden dünyanın en büyük endüstrileri arasına girdi (Roberts, 2015, s.711).

Bütün bu açıklamalar çerçevesinde Marshall Planı'nın Avrupa entegrasyonuna etkisi şu şekilde izah edilebilir: Plandan yararlanmak isteyen Avrupalı devletler, ABD tarafından ortaya atılan koşulları sağlayabilmek adına bir araya gelmişlerdir. Dolayısıyla, aralarında bir işbirliği ve yakınlaşma ortaya çıkmıştır. Hem bu hazırlık toplantıları hem de Plan çerçevesindeki koşulların Avrupalı devletlerin ortaklaşa hareket etmelerini sağlaması Avrupa entegrasyonuna giden sürecin önünü açmıştır. Ayrıca, Marshall yardımları sayesinde toparlanan ve ekonomilerini düzeltmeye başlayan devletler, kendi aralarında daha sıkı bir ortaklık oluşturma açısından da daha elverişli bir ortama kavuşmuşlardır.

Marshall Planı'nın yanında İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Avrupa'ya yönelik stratejisini somuta dönüştüren bir başka politika aracı da Truman Doktrini olmuştur. Hatta süreç olarak Truman Doktrini, Marshall Planı'ndan bile önce başlamıştır. SSCB'nin üç ayrı yönde yayılma isteği vardı. Bunlar İran aracılığıyla Orta Doğu petroleri ve Basra körfezi yoluyla Hint okyanusu, ikincisi Türkiye üzerinden Ege ve doğu Akdeniz, üçüncüsü Yunanistan üzerinden doğu Akdeniz'dir (Armaoğlu, 2001, s.441). Truman Doktrini, Sovyet yayılmacılığının önünü kesmek adına Türkiye ve Yunanistan'a yönelik olarak ABD'nin finansal destek sağlaması ve bu iki devleti, kendisine yakınlaştırmasıdır. Ancak ABD'nin bu girişiminin etkisi sadece Türkiye ve Yunanistan'la sınırlı kalmamış, Avrupa'daki entegrasyon çabalarının şekillenmesi açısından da kritik olmuştur.

Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi daha İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından gerçekleşen Postdam konferansında kendisini göstermiştir. Rusya'nın boğazlarda üsle birlikte Kars ve Ardahan'ı istemesi ile hız kazanmıştır (Armaoğlu, 2001, s.219). Truman'a göre Sovyet yayılmacılığı Yunanistan'ı ve Türkiye'yi etkisi altına alırsa Orta Doğu da Sovyet etkisi altına girebilirdi. Bu sebepten dolayı Truman 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyonluk mali yardım yaptı (Sander, 2013, s.204). Öte yandan bu yardım Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyet tehdidine karşı yalnızlık hissinden kurtarsa da ABD nüfuzu altına girmesine sebep olmuştur (Çakmak, 2012, s.389). Bu doktrinin önemi; ABD'nin yalnızlık politikasından sıyrılıp ilk defa barış zamanında Avrupa'ya yardım etmesini temsil etmesidir. Doğu ve Batı arasındaki çizgi net anlamda çizilmiştir ve ABD'nin bundan sonraki dönemde izleyeceği çevreleme politikasını şekillendirmiştir (Armaoğlu, 1991, s.442).

Truman doktrini Avrupa entegrasyonunun başlamasında önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya yayılmayı hedefleyen Rusya, Truman doktrini ile bu hedefine ulaşamamıştır. Truman doktrini ilan edilmeseydi Türkiye ve Yunanistan belki de Rusya'nın yardımlarına ve bu arada taleplerine razı gelecek ve Doğu bloğuna yanaşacaktı. Türkiye ve Yunanistan gibi iki stratejik ülkeyi kendisine yaklaştıracak ya da en azından tarafsız konumda bırakacak Rusya da, Avrupa'ya yayılma imkânı bulacaktı. Bu doktrin ile Türkiye ve Yunanistan'ın batı bloğunda yer almaları kolaylaşmıştır. Truman doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa entegrasyonuna giden süreçte Rusya karşısında bir kale gibi durdukları tasvirini yapmak yanlış olmaz. Bu iki ülkenin de kendi saflarında yer almalarının verdiği rahatlıkla, Batı Avrupalı devletler bir araya gelerek işbirliği arayışlarını hızlandırabilmişler ve Avrupa Topluluklarına giden yol açılmıştır.

Hatta hem AKÇT hem de sonrasında diğer iki Topluluk kurulurken, Türkiye ve Yunanistan'a da kurucu üyelik için açık davet yapılmıştır. Üçüncü bölümde daha detaylı ele alınacağı üzere, kendi iç sorunlarından dolayı bu iki ülke başlangıçta bu davete olumlu karşılık veremeseler bile, daha 1950'ler sona ermeden üyelik için sıraya girmişlerdir. Bu iki ülkenin sonraki yıllarda Avrupa'daki entegrasyona üye olarak dahil olma isteklerinde de Marshall yardımlarıyla birlikte Truman Doktrininin etkisinin bulunduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında da Truman Doktrini sadece Sovyet yayılmacılığının önlenerek Avrupa'da entegrasyon sürecinin başlamasına katkıda bulunmamış, aynı zamanda bu entegrasyonun haritasının şekillenmesine de katkıda bulunmuştur. Kısaca Truman doktrini Avrupa entegrasyonuna giden sürecin ilk kilometre taşlarından biridir.

2.2.2.Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ABD'nin Avrupa'ya desteği sadece ekonomik anlamda olmamış, güvenlik ve savunma alanında da kapsamlı politikaları içermiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Sovyet yayılmacılığına karşı kurulan bir savunma örgütüdür. Kuruluşundan itibaren değişen dünya koşulları gereği birçok kez amaç ve politikalar bakımından değişim ve dönüşüm gösteren NATO aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki güç boşluğunu yayılmacı tavrıyla doldurmaya çalışan Sovyetlere karşı Batı Avrupa ve ABD tarafından kurulmuştur. Amacı son 30 yılda iki büyük savaşa şahit olan Avrupa'da Hitler'den sonra Sovyet tehdidine karşı güvenlik ortamı oluşturmaktır.

Sovyetler savaş sırasında işgal ettiği bölgelerden çıkmayarak yayılmacı bir politika izledi. Sovyetlerin saldırgan ve yayılmacı tavrı Avrupalı devletlerde güvenlik kaygısı yaratmıştır. Batı Avrupa devletlerinin yaşadıkları bu güvenlik kaygıları, onları savunma çalışmaları yapmaya yneltmıştir. Önceleri kendi aralarında gerçekleştirmeye çalıştıkları savunma merkezli işbirliği çabaları etkisiz kalınca, devreye ABD girmiştir.

Avrupa’da savunma anlamında yapılan ilk anlaşma 4 Mart 1947 tarihli Dunkirk Anlaşmasıdır. Anlaşma Fransa ve İngiltere arasında Almanya’nın askeri bir g olarak yeniden yükselmesini önlemek için yapıldı (lger, 2002, s.55). şubat 1948’de Çekoslovakya’da Sovyetlerin desteğiyle askeri darbe sonucu komünist partinin başa geçmesi, Dunkirk Antlaşması’nın yeterli olamayacağını ve daha kapsamlı bir işbirliğinin sağlanması gerektiğini gösterdi. Avrupa’da yeni savunma işbirliği ve örgütlenmesi arayışları başladı. Batı Avrupa’da Prag darbesinden sonra Sovyet yayılmacılığı daha derin hissedilmiş; bunun sonucunda İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda lkeleri 1948’de Brüksel Antlaşması’nı imzalamışlardır (Doğan, 2005, s.75). Ancak Batı Avrupa devletleri Sovyetlerin karşısında durabilecek güçte değillerdi. Haziran 1948’de başlayıp yaklaşık bir yıl devam eden Sovyetlerin Berlin ablukası sonucunda iyice korkan Batı Avrupa devletleri kendi güvenliklerini kendileri sağlayamayacağını bir kez daha anladılar (Cebeci, 2018, s.159). Savaşın getirdiği yıkım ve sonrasında gelişen olaylar Batı Avrupa’nın ABD’nin olmadığı bir savunma rgt kurmasını imkânsız kıldı (Erhan, 2002, s.543). Avrupa devletleri gelişen bu olaylar sonucu ABD’yi Avrupa güvenlik sistemine dâhil etmenin yollarını aramaya başladılar ve bu mantıktan hareketle NATO ortaya ıktı (Aksu, 2019, s.1).

Bütün bu gelişmeler başka açıdan yorumlandığında, Avrupalı devletlerin savunma sorunlarına öncelikle ABD’siz bir çözüm bulmaya çalıştıkları; bunu başaramadıklarında NATO formülünün devreye girdiği sylenabilir. Kendilerine yönelen yakın ve güçlü Sovyet tehdidi olmasa ABD’ye bu kadar kolay ve geniş bir zemin bırakmaları söz konusu olmazdı ki bu durum da Soğuk Savaş’ın Avrupa entegrasyonuna önemli etkilerinden biridir.

Bu arada ABD’de Senatör Vandenberg tarafından ABD’nin güvenliğini ilgilendiren konularda ABD Başkanına bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara katılma yetkisini içeren tasarı kongreye sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu karar ABD’nin yalnızlık politikasını terk etmesi anlamına gelmekte ve Avrupa lkeleriyle kendi güvenliği çerçevesinde işbirliği yapmasını içermektedir (Akyl ve Güzeldağ, 2022, s.108). Senatör Vandenberg’in kararı ile ABD’nin

komünizme karşı Avrupa'yı da içine alacak bir savunmaya girebilmesinin önündeki engeller kalkmıştır. ABD İkinci Dünya Savaşı ile geleneksel dış politikası olan yalnızlık politikasını bırakmakla beraber Soğuk Savaş konjonktürüne bağlı olarak Monroe doktrini ile uzak durduğu Avrupa işlerine birinci aktör olarak müdahale etme dönemini başlattı (Notu el kitabı, 1995, s.18). Brüksel anlaşmasından bir yıl sonra 4 Nisan 1949'da ABD NATO'yu kurarak Avrupa'nın savunmasını üstlenmiştir. Zaten bu dönemde güvenliği sağlayabilecek tek güç ABD idi. NATO'nun kurulması aynı zamanda Avrupa'nın savunmasını dışardan bir güce teslim etmesi anlamına geliyordu (Peksarı, 2001, s.73-74). Avrupalı devletlerin Marshall yardımlarının ardından, bir de NATO üzerinden ABD'nin etkisine rıza göstermeleri tamamen Soğuk Savaş koşullarının kaçınılmaz bir sonucu idi.

Bu açıklamaların ışığında denilebilir ki NATO Soğuk Savaşın bir ürünüdür ve önemli özelliği barış zamanında ABD'nin Avrupa ülkeleri ile yaptığı ilk askeri ittifak olmasıdır. Soğuk Savaşın getirdiği tehditler karşısında ABD kanadına giren Avrupa ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak ABD'ye bağlı oldukları için NATO'nun karar mekanizmasında da önceliğe sahip olamadılar. Bir nevi NATO'ya bağımlılık ABD'ye bağımlılıktı. Bunun en belirgin özelliği ise NATO'ya üye olan devletler 20 yılın sonunda üyelikten ayrılmak isterse ABD'ye başvurmak zorundalar. NATO'ya üye olan devletler bu sebeple bir nevi ABD'nin dolaylı gözetimini ve üstünlüğünü kabul etmiş oluyorlardı (Acar, 2007, s.112).

Atlantik Okyanusu'nun her iki tarafındaki devletleri de memnun edecek şekilde NATO üzerinden kapsamlı ve etkili bir güvenlik örgütünün kurulması daha önce bahsi edilen AST'nin kurulmasını da bir anlamda zayıflatan bir husus olmuştur. Hatta AST'nin kurucu antlaşmasında bile NATO'nun öneminden bahsedilmiş ve NATO'nun programlarına engel olunmayacağı vurgulanmıştır (Gözkaman, 2014). Buradan hareketle söylenebilir ki aslında ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa stratejisi NATO üzerinden de kıtadaki entegrasyonun seyrini değiştirmiştir. AST sadece başta Fransa olmak üzere bazı devletlerdeki ulusalcı eğilimlerden dolayı değil, aynı zamanda NATO'nun ortaya çıkmasından dolayı da hayata geçirilemeden rafa kaldırılmıştır. AST'nin başarısız olmasından sonra güvenlik alanındaki ortaklığı sağlamak için 1955'de kurulan Batı Avrupa Birliği de yine NATO'nun gölgesinde kalmış, bu birliğin kuruluş antlaşmasında da sık sık NATO'ya göndermede bulunulmuştur. Bu bakımdan, Batı Avrupa Birliği kurulmuş ama NATO sebebiyle daha baştan işlevsiz kalmıştır (Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2014, s. 134).

2.2.3. Bölümün Genel Değerlendirmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa’da devletler bir işbirliği ve entegrasyon arayışına girmişlerse, bunda Soğuk Savaş’ın doğrudan ve çok büyük etkisi olmuştur. Batı Avrupa açısından Soğuk Savaş demek Sovyetler Birliği yayılmacılığı ve komünizm tehdidi demektir. Aynı zamanda iki süper gücün üstünlüğüne dayalı bir dünyada arka planda kalmak ve zaten çökmüş ekonomik ve toplumsal yapılarına çare bulamamak demektir. Bütün bu olumsuzluklardan kurtulabilmek için de Avrupalı devletler birbirlerine yaklaşmaktan ve entegrasyona yönelmekten başka çıkış yolu bulamadılar.

Avrupa entegrasyonunun öncelikle AKÇT’den başlaması, ardından Avrupa Savunma Topluluğu’nun hayata geçirilme çabaları doğrudan Soğuk Savaş ortamının güvenlik risklerinden kaynaklanmaktadır. Güvenlik sendromu ve ortak savunma arayışları, Avrupa Savunma Topluluğu’ndan bile önce ABD eksenli NATO’nun ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Batı Avrupa savunması böylece güvence altına alınmıştır. Sadece savunma değil, ekonomik yıkıntıdan kurtulmak ve Soğuk Savaş koşullarında ayakta kalabilmek adına da Avrupalı devletler, kendi aralarında entegrasyona yönelmişlerdir. Ekonomik entegrasyonu başlatabilmek için de kendilerini yeniden imar etmeleri ve yıkıntılardan kurtulmaları gerekiyordu ki bu noktada da ABD, Avrupa’nın ana destekçisi olmuştur. Marshall Planı ve Truman Doktrini çerçevesinde, Avrupa’ya ciddi ve yeniden yapılanmayı sağlayacak yardımlarda bulunmuştur.

ABD’nin Soğuk Savaş süreci boyunca uyguladığı politikaların olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. ABD Sovyetler gibi yayılmacı politika izleyerek Avrupa topraklarını işgal etmedi ama uyguladığı birçok politika ile Avrupalı devletlere müdahale etme hakkı elde etti. Soğuk Savaş Avrupa’da ideolojik ve stratejik bir rekabet başlattı. Bu durum Avrupa’nın yüzyıllardır niyet ettiği Avrupa entegrasyonunun temelini attı. Soğuk Savaş döneminde başlayan ideolojik ve stratejik rekabet Avrupa toplumlarının bir kutupta kümeleşmesi ve entegrasyon oluşturmaları adına olumlu bir sonuç yaratmıştır. SSCB’nin bu dönemde izlemiş olduğu yayılma politikası Batı Avrupa toplumlarının ABD tarafında kümeleşmesine sebep oldu. ABD ise kendi amaçları çerçevesinde Avrupa’da Sovyetlerin yayılmasını durdurmak amacıyla güçlü bir Avrupa inşa etmeyi kendine amaç edindi.

ABD'nin SSCB'nin yayılmasını önlemek için hayata geçirdiği ekonomik ve askeri politikalar Batı Avrupa'nın bir blok içine girip bir arada entegrasyon yapmasını hızlandırmıştır. ABD'nin Avrupa'yı güçlendirmek için sunduğu Marshall yardımı Avrupalı devletleri ekonomik yönden güçlendirirken; yardım almak isteyen devletlerin arasındaki iletişimi sağlamak için oluşturulan koordinasyon, Avrupa entegrasyonunun önünü açmıştır. Yani bu devletler arasında gelişen iletişim ve koordinasyon, ortak riskleri ve olası çözüm yollarını keşfetme noktasında onları birbirlerine yaklaştırmıştır. NATO'nun kuruluşu da Avrupalı devletler arasındaki güven sorununu belli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Ayrıca NATO, Avrupa entegrasyonunun bir savunma topluluğu üzerinden devam ettirilmesi yönündeki girişimleri de zayıflatmıştır.

Soğuk Savaş koşulları olmasaydı ABD aynı miktarda olmasa bile, yine de kendisi için önemli bir pazar konumundaki Avrupa'ya muhtemelen ekonomik yardımda bulunacaktı. Ancak komünizm tehdidi olmasaydı, güvenlik ve savunma alanlarında yardım için aynı istenci duyabileceğini söyleyebilmek güçtür. ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine bu derece doğrudan ve kapsamlı destek vermesi ve böylece Avrupa entegrasyonuna doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunması, tamamen Soğuk Savaş'la bağlantılıdır. Aynı şekilde, komünizm tehdidi ve Sovyet yayılmacılığının Avrupa entegrasyonunu hızlandırması da yine doğrudan Soğuk Savaş'ın etkisini göstermektedir.

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin Batı Avrupa açısından bir risk olarak ortaya çıkması, buna karşın ABD'nin kendi ekonomik ve anti-komünist stratejilerini gerçekleştirmek için Batı Avrupa'ya çok yönlü destekte bulunması ve son olarak da bizzat Avrupa devletlerinin, girilen yeni dönemdeki savaş risklerinden kurtulmak istemeleri hep Soğuk Savaş konjonktürünün yansımaları olarak Avrupa'da bir entegrasyon hareketini tetiklemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ'IN AVRUPA ORTAK POLİTİKALARINA ETKİSİ

Soğuk Savaş koşulları sadece Batı Avrupa devletleri arasında, tarihte görülmemiş somut bir entegrasyon hareketini başlatmakla kalmamış, aynı zamanda bu hareketin hangi yönde ilerleyeceği hususunda da belirleyici olmuştur. 1950'lerde üç topluluk (AKÇT, AET, EURATOM) üzerinden yola koyulan Avrupa entegrasyonu iki ana strateji üzerinden sürdürülmektedir. Aralarına daha fazla üye katmayı ve coğrafi anlamda entegrasyonu yaymayı amaçlayan genişleme stratejisi ve işbirliğini daha fazla alana yaymayı ve o alanlarda ortak politikalar geliştirmeyi ifade eden derinleşme stratejisi (Mor, 2010, s.508-509). Soğuk Savaş entegrasyonun bu iki ana stratejisine de önemli etkilerde bulunmuştur. Bu etkiler bazı noktalarda entegrasyonun derinleşmesine veya genişlemesine olumlu katkılarda bulunurken, bazı noktalarda da olumsuz katkılar yapmıştır. Bu bölümde bazı örnek politika alanları üzerinden, Soğuk Savaş'ın Avrupa topluluklarının derinleşmesine ve genişlemesine etkileri analiz edilecektir. Söz konusu örnek politika alanları derinleşme stratejisi kapsamında savunma ve tarım; genişleme stratejisi bağlamında da genişleme politikasıdır. Bu politika alanlarında Soğuk Savaş'ın etkilerini daha iyi ortaya koyabilmek adına, her biri için Soğuk Savaş sonrası dönemdeki değişimlerden de bahsedilecektir.

3.1. Derinleşme Politikası

Önceki bölümde bahsedildiği gibi Batı Avrupalı devletler, aralarında ortaklık kurmaya ve ortak politika oluşturmaya ilk olarak kömür ve çelik sektörleri üzerinden başlamışlar, ardından da Avrupa Savunma Topluluğu denemesine girişmişlerdi. Bunun anlamı şudur; daha ilk adımdan itibaren Avrupa entegrasyonunun hangi konularda geliştirilecek ortak politikalar üzerinden başlayacağına doğrudan Soğuk Savaş etki etmiştir. Aynı şekilde, İkinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında girilen Soğuk Savaş, Avrupalı devletleri birçok konudan önce tarım alanında da ortaklık kurmaya yöneltmiştir. Şüphesiz Soğuk Savaş sadece bu iki konuda belirleyici olmamıştır ancak en öne çıkan ve çarpıcı örnekler olmalarından dolayı bu iki politika

alanı üzerinden, Soğuk Savaş'ın Avrupa Topluluklarının derinleşme stratejisine olan etkileri sırasıyla ele alınacaktır.

3.1.1. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarına sahne olan Soğuk Savaş dönemi Avrupa coğrafyasında, demokratik Batı devletlerinin ciddi bir güvenlik bunalımı yaşadıklarına daha önce değinilmişti. Bu bakımdan da Avrupa'daki işbirliği ve ortaklık arayışları bütün başka alanlardan öncelikli olarak güvenlik ve savunma noktasında kendisini göstermiştir.

Hatırlanacak olursa Fransa ve İngiltere arasındaki Dunkirk Antlaşması, bu yeterli olmayınca devreye sokulan Brüksel Antlaşması, sonrasında AST denemesi ve en nihayetinde Batı Avrupa Birliği'nin kurulması Avrupa'nın güvenliği ve savunması noktasında işbirliği ve entegrasyon arayışlarının somut yansımaları olmuştur (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014, s. 132). Bütün bunlar Avrupa'da ortak güvenlik ve savunma arayışlarının Soğuk Savaş nedeniyle nasıl bir önceliğe sahip olduğunu gösteren çabalardır. Hatta NATO'nun kurulmasına ve Fransa'nın reddinden dolayı gerçekleştirilemeyen AST tecrübesine (Türker, 2007, s. 50-51) rağmen Batı Avrupa Birliği'ni kurmak için çabalamalarına bakıldığında Avrupa entegrasyonunun en öncelikli tetikleyicisinin güvenlik olduğu söylenebilir.

Başka bir ifadeyle bir arayış başarılı olmayınca veya NATO üzerinden ABD'nin etkisi elde edilse bile, kendi öz savunma entegrasyonu arayışından vazgeçmedi Avrupalı devletler ve sonucunda 1954 Paris Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği kuruldu (Çakmak, 2007, s.101). Batı Avrupa birliği Avrupa'daki Sovyet tehdidine karşı alınan ve ABD'den bağımsız ilk askeri tedbirdir (Turan, 2001, s.11-18). Federal Almanya'nın Batı Avrupa Birliği içerisinde yer alması Almanya'nın kontrol altında tutulması noktasında önemli bir yere sahiptir. Batı Avrupa Birliği NATO'nun etkisinde kalmış ve istenilen hedefe ulaşmamıştır (Güzeldağ & Akyıl, 2022, s.108). Burada konumuz açısından önemli olan söz konusu girişimlerin başarılı olup olmamasından ziyade, Soğuk Savaş nedeniyle Avrupalı devletlerin savunma ve güvenlik konusunda ısrarcı olmalarıdır. Aynı şekilde Soğuk Savaş'ın risklerini hissetmeselerdi, bu devletler NATO üzerinden ABD etkisini de bu kadar çabuk kabul etmeyebilirlerdi.

Bu arada 1950 yılında başlayan Kore Savaşı da Avrupa'da Soğuk Savaş gerginliklerini artırmıştır. Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması, Sovyetler Birliği destekli benzer bir

saldırının Batı Almanya'ya yönelik de gerçekleşebileceği endişesini Batı Avrupalı güçler arasında yaygın bir kanaat haline dönüştürmüştür (Merriman, 2010, s.1237). Kore Savaşı faktörü üzerinden bakıldığında da Sovyet tehdidi ve Soğuk Savaş'ın etkisi yine Avrupa'da kendisini göstermiştir. Kore Savaşı'nda Sovyet tehdidi kendini iyice hissettirince, olası bir Sovyet saldırısından korunmak amacıyla ABD, Batı Avrupa'nın kendi savunma alanında işbirliği yapmasını istemiş ve bu yönde baskı yapmıştır. Bunun üzerine 1952'de Fransa'nın önerisi ile Avrupa savunma topluluğu oluşturulmuştur. Avrupa savunma topluluğu ABD'nin istekleri doğrultusunda NATO'ya bağlı olacak bir Avrupa ordusu ve NATO'nu güçlendirilmesini temel almıştır. Proje Almanya'nın tekrardan silahlanmasını ön gördüğü için yine Fransa parlamentosu tarafından onaylanmamıştır (Tunca, 2014,s.37). 1954'te ise İngiltere'nin Batı Almanya ve İtalya'yı batı birliğine katmasıyla Brüksel anlaşması revize edilerek Batı Avrupa birliği kurulmuştur. Amaç Batı Almanya'yı NATO'ya katmaktır. Amacına ulaşınca Batı Avrupa Birliği 1980'e kadar etkisiz kalmıştır (Sevim, 2006, s.30).

Soğuk Savaş'ın güvenlik ve savunma meselesi üzerinden Avrupa entegrasyonuna etkisi çok önemli başka bir husus üzerinden de kendisini göstermiştir. David P. Calleo'ya referansla Samur'un (2024, s. 34) altını çizdiği gibi kendi savunmasını NATO'ya ve ABD'ye havale eden Avrupalı devletler, pahalı bir alan olan savunma harcamalarına bütçe ayırma yükünden kurtulmuşlardır. Bu sayede de ellerindeki finansal imkânları daha toplumsal refahı artırıcı başka alanlara yönlendirerek kalkındırmalarını gerçekleştirmişler ve ekonomik entegrasyonda başarılı olmuşlardır. Bu durum, belki de Soğuk Savaş'ın Avrupa entegrasyonuna en önemli etkilerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle 1950'lerde sermaye birikimi açısından yetersiz olan devletler, bir de Sovyet tehdidine karşı kendi öz kaynaklarından savunma bütçesi ayıracak olsalardı ekonomik entegrasyonu ve diğer ortak politikaları bu kadar kolay finanse edemezlerdi.

Özetle, Avrupa entegrasyonunun oluşumunda güvenlik kaygıları ön planda olmuştur ancak bu kaygılar, NATO üzerinden giderilince bu defa entegrasyonu başka alanlarda ilerletmek için Batı Avrupa devletlerinin eli genişlemiştir. Soğuk Savaş'ın yarattığı güvenlik kaygıları, Fransa ve Almanya arasındaki çatışmalar, Almanya'nın kontrol altında tutulmak istenmesi gibi güvenlik temelli sorunlar Avrupa entegrasyonunun oluşumu için itici güç olmuştur (Kar & Arıkan, 2003, s.374).

Soğuk Savaş'ın, Avrupa Birliği'ni kendi savunma gücü açısından geri bıraktıracı etkisi, Soğuk Savaş sona erdikten sonra daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde Avrupa Birliği'nin askeri yönden yetersiz olması durumu birlik için 'ekonomik dev, siyasal

cüce, askeri solucan' ifadelerinin kullanılmasına sebep olmuştur (Baç, 2006, s.11). Bu durumu aşmak ve savunmada ABD'ye bağımlı olmaktan kurtulmak adına 1990'lardan itibaren yoğun çaba içerisine girilmiştir. Bu doğrultuda Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği'nin adalet ve iç işleri, ortak dış ve güvenlik ile Avrupa toplulukları gibi üç sütunlu bir yapının üzerine inşa edilmesine ve derinleşme çalışmalarına ağırlık verilmesine karar verilmiştir (Dedeoğlu, 2008, s.262). Bu gelişmelerin yanında, Avrupa birliği uluslararası arenada güçlü bir aktör olarak varlığını sürdürmesi için Batı Avrupa Birliği'nin Avrupa Birliği'nin içerisine katılması için çalışmalar başlatmıştır (Dedeoğlu, 2008, s.262).

Ayrıca ortak savunma ve güvenlik politikası oluşturabilmek adına yeni girişimlerde bulunulmuştur. 4 Aralık 1998'de ise St. Malo'daki zirvede Avrupa Birliği'nin güvenliği ile ilgili konular NATO'dan bağımsız bir şekilde gelişme göstereceği fikri ortaya konulmuştur (Çakmak, 2007, s.39-40). Soğuk Savaş döneminde güvenlik anlayışı Sovyetlerin yayılmasına ve Almanya'nın silahlanmasını engellemek için iken Soğuk savaş sonrasında güvenlik ve tehdit algısı tamamen değişiklik göstermektedir. Sander'e göre Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın güvenliğini riske sokan faktörler şunlardır: Rusya'nın dağılması ile ortaya çıkan ideolojik boşluğu yeni saldırgan milliyetçiliğin doldurması. Doğu batı arasında oluşan ekonomik farklılıkların göçlere sebep olması. Avrupa'nın doğusunda oluşacak bölgesel çatışmaları Avrupa'nın tek başına denetleyememesi ve dünyadaki konumunun sorgulanmasına sebep olması. Kuzey güney arasındaki ekonomik farklılıkların teröre sebep olması (Sander, 1994, s.504-505). Avrupa'da güvenlik kaygıları hiçbir zaman değişmedi değişen tek şey tehdit unsuruydu.

Sonuç olarak soğuk savaş döneminde Avrupa birliği savunma alanında birçok kez politika üretiyor. Bunlar Bürüksel paktı, AST, BAB, ASİ gibi politikalar yapıldı. Soğuk savaş sonrası dönemde ise Avrupa'da ODGP, AGSP, yapıldı. Avrupa Soğuk savaş döneminde Sovyetlerin yayılması, Almanya'nın silahlanması gibi güvenlik kaygıları varken soğuk savaş sonrasında bölgesel çatışmalar, terör, çevre kirliliği, göç, kitle imha silahları gibi birçok tehdit unsuru ile uğraşmaktaydı.

Avrupa birliği savunma alanında bir türlü fikir birliği sağlayamadı. İngiltere'nin başını çektiği bir grup ABD-NATO savunmasını talep ederken başta Fransa olmak üzere diğer ülkeler ABD'nin Avrupa'daki siyasi varlığına son vermek ve Avrupa Birliği'nin kendi savunmasını

ordusunu kurması taraftarıydı. Bu fikir çalışmalarında da görüldüğü üzere Avrupa birliği hala ekonomik bir dev siyasal bir cücedir.

Özetle Soğuk Savaşın yarattığı tehdit unsuru Avrupa'da korkuya sebep oldu. Sovyet tehdidi karşısında durabilecek güçte olmayan Avrupalılar NATO şemsiyesi altına girdi. Soğuk Savaş olmasaydı, İkinci Dünya Savaşı'ndan yıkıntılarla çıkmış Batı Avrupa devletleri önceliği büyük ihtimalle savunmada ortaklık arayışına vermeyeceklerdi. Çünkü güvenlik ve savunma alanları maliyeti oldukça yüksek alanlardır. Zaten ekonomileri kötü ve toplumları yoksulluk içinde bulunan Avrupalı devletler, ortaklık arayışlarına daha toplumsal yansıması yüksek alanlardan başlamayı tercih ederlerdi. Soğuk savaş sonrası dönemde ise Avrupa devletleri ortak bir fikirde birleşemedikleri için hala savunma alanında yetersizliklerini sürdürmektedirler. Avrupa birliği ekonomik yönden güçlü bir birlik olmayı başarmışken savunma ve siyasal anlamda bir birlik olmayı başaramamışlardır.

3.1.2. Ortak Tarım Politikası

Bu tezin asıl argümanı tekrar edilecek olursa; Soğuk Savaş döneminin koşulları Avrupalıları entegrasyon arayışına itmiştir ve Batı Avrupalı devletleri sadece entegrasyona yöneltmekle kalmamış, aynı zamanda bu entegrasyonun hangi alanlardan başlayacağını veya hangi alanlarda yoğunlaşacağını da adeta bu devletlere zorunlu olarak kabul ettirmiştir. Hem iki savaş arası dönemde yaşanan krizler hem de İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan açlık ve yokluklar, savaş riskinin yüksek olduğu iki kutuplu yeni dönemde Avrupa devletlerini yeniden açlığın ve kıtlığın tedirginliğini yaşamama noktasında arayışlara itmiştir (Bilici, 2010, s. 135). İşte Soğuk Savaş süreci ile muhtemel bir açlık ve kıtlık yaşanabileceğinin bir endişe ve risk olarak Avrupalıların psikolojisinde yer etmesi tarım alanında da ortaklığı erken bir tarihte gündeme getirmiştir. Bu bakımdan, aslında AKÇT'den bile önce, daha 1948 yılında Avrupa'daki entegrasyon arayışları Avrupa Tarım Topluluğu kurma çabaları üzerinden başlamıştır (Acar & Bulut, 2010, s.112).

Soğuk Savaş'ın sıcak savaşa yol açma riski bu derece yüksek olmasa, Batı Avrupa devletleri tarım üzerinden ortaklık arayışını bu kadar erken gündeme getirmeyebilirlerdi. Sonrasında kömür ve çelik üzerinden ortaya atılan plan daha ağırlık kazanınca ve ortak tarım topluluğu kurma noktasında bazı ticari anlaşmazlıklar çıkınca, Avrupa Tarım Topluluğu planı

1954'te rafa kaldırılmıştır (Griffith & Milword). Avrupa Tarım Topluluğu denemesi başarısız olmuştur ama AET kurulduktan sonra üye devletlerarasında ortak politika olarak seçilen ilk alanların başında Ortak Tarım Politikası (OTP) gelmiştir.

OTP'nin ilk ortaklık ilişkisinin başladığı alanlardan olması, tamamen yukarıda saydığımız ve bu devletleri Ortak Tarım Topluluğu'na yönelten sebeplerle aynıdır. Bu açıdan bakıldığında, OTP'nin de ortaya çıkmasında Soğuk Savaş'ın doğrudan etkisi vardır. OTP, Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikasıdır. Avrupa entegrasyon sürecinde ekonomik yönden entegrasyonun oluşmasına özel önem verilmiştir çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra baş gösteren kıtlık, gıda sıkıntısı ve tarım ürünlerine bağlı gelişen fiyat dalgalanmaları tarımda bir çalışmayı kaçınılmaz kılıyordu. Avrupa'nın her yanına dağılan çiftçilerin gelirden düşük pay almaları ve ekonomik açıdan kötü durumda olmaları, tarım sektöründe ortak politika yaratmanın Avrupa entegrasyonu açısından ne kadar önemli olduğunu göstermiştir (Arabacı, 2007, s.39). Hatta daha 1950'li yıllardan itibaren devletlerin bir politika olarak tarıma öncelik vermelerini hızlandırıcı bazı toplumsal çabalar da görülmüştür. Batı Avrupalı köylüler, kendilerine yardım yapılması ve tarım ürünlerinde gümrük tarifelerinin onlara avantaj sağlayacak şekilde düzenlenmesi hususunda örgütlü protesto faaliyetlerine giriştiler (Merriman, 2010, s.1210). Toplumdaki bu hareketlenmenin arka planında da yakın geçmişte yaşadıkları sıkıntıların ve bunları Soğuk Savaş ortamında tekrar yaşamak istememelerinin payının bulunduğu tahmin edilebilir.

Tarım ürünlerini karşılayamayacak durumda olan Avrupa, dışardan tarım ürünü almaktaydı. Aslında AET üyesi devletlerin pek çoğunun eski sömürgeleriyle ticari ilişkileri yakından devam ediyordu ve isteseler, tarım ürünleri ihtiyaçlarını buralardan ve ucuz bir şekilde temin edebilirlerdi. Ancak baştan beri izah etmeye çalıştığımız şekilde, Soğuk Savaş'ın baskısıyla oluşan tedirginlik ve korkular, eski sömürgelere bile olsa, dışa bağımlılığın azaltılmasını gerekli kılmıştır. Topluluk, vatandaşların gıda ihtiyacının topluluk içinde karşılanması gerektiğini düşünüyordu.

Gıda kaynaklarının az olduğu Avrupa piyasalarında dalgalanmaların çok fazla olması, hükümetlerin müdahalesini de zorunlu kılıyordu. Bu müdahalelerin etkin olabilmesi içinse ülkelerin ortak bir tavır ve politika sergilemeleri gerekiyordu. Bu durum Topluluk üyelerini ortak bir politikaya yönlendirdi. 1957 Roma anlaşması ile kurulan ortak tarım politikasının amacı çiftçiye destek sağlayarak tarım sektörünü birleştirmek, korumak ve güçlendirmek idi.

Bu amaçlar doğrultusunda tarımdaki ortak politikaların üç ilkesi belirlenmiştir: Tek Pazar, topluluk tercihi ilkesi ve mali dayanışma ilkesi (Yazıcı, 2015, s.65). İkinci Dünya Savaşı’nın ve ardından Soğuk Savaş’ın yarattığı açlık ve kıtlık sendromunu en iyi şekilde gösterecek kanıt, dışarıdan yani eski sömürgelerinden pek çok tarımsal ürünü daha uygun fiyatlarla almaları söz konusu iken, AET üyelerinin Topluluk bütçesinin neredeyse tamamını 1960’larda OTP için kullanmalarıdır (Bilici, 2010, s.136).

Tarım desteklerine yüksek pay ayrılması durumu 1970’lerde ve 80’lerde de devam etmiştir. Tarımsal üretim ne kadar olursa olsun alım garantisi verildiği için, bazı dönemlerde halk arasında kullanılan tabirlerle “tereyağı ya da meyve-sebze dağları” veya “süt ve şarap gölleri” oluşmuştur (Seyidoğlu, 1993, s. 445). Soğuk Savaş’ın OTP’yi bu derece ön plana getiren etkisini anlayabilmek adına dönemin bitmesinin ardından ortaya çıkan tabloya da bakmak faydalı olacaktır. İlk başlarda Topluluk bütçesinin tamamına yakınının OTP için kullanıldığı ifade edilmişti ve 1990’lara kadar da OTP bütçeden en fazla pay ayrılan kalem olmaya devam etmiştir. Soğuk Savaş biter bitmez, 1991 yılında, hazırlayan kişinin ismiyle bilinen Mac Sharry reform planı gündeme getirilmiş ve üretimin yerine kalitenin artırılması ve aşamalı olarak tarımsal destekleme politikalarının değiştirilmesi amaçlanmıştır (Bilici, 2010, s. 136). Başka bir ifadeyle, Soğuk Savaş döneminde ortak tarım politikası kapsamında fiyatların iyileştirilmesi, üretimin artırılması gibi amaçlar varken, sonrasında Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin de etkisiyle ortak tarım politikasının amaçlarında değişiklikler ortaya çıkmıştır. Yeni reform arayışlarına giren Avrupa Birliği’nde tarım alanında yapılan yardımları da bazı şartlara bağlayacak düzenlemeler yapılmıştır (Bürgin, 2010, s.112-125). Bu doğrultuda yapılan birçok reform üzerinden ortak tarım politikasında kota sistemi uygulamaya konmuştur ve artık sadece üreticinin korunması değil çevrecilik, iklim değişikliği gibi faktörler de önem kazanmıştır (Sayın, 2002, s.31-38). Yani Soğuk Savaş döneminde tarım dönemin risklerinden dolayı stratejik bir sektör olarak kabul edilip, ne pahasına olursa olsun desteklenirken; Soğuk Savaş sonrasında daha normal seyrinde planlaması yapılan bir ortak politika alanı halini almaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde tarım kesimine verilen desteklerin bu şekilde kademeli olarak azaltılması ve sadece üretimin garanti altına alınması yerine başka konuların da politikaların belirlenmesinde göz önünde bulundurulması, Soğuk Savaş’ın nasıl bir baskı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Avrupalı devletler yeni bir sıcak savaş her an kendilerine

ulaşabilecek bir risk olarak gördükleri için, Soğuk Savaş koşullarında hem çok önceden tarımda ortaklığı gündeme getirmişler hem de bu alana yüksek paralar aktarmışlardır. Soğuk Savaş olmasaydı, OTP muhtemelen bu derece kritik bir ortak politika alanı haline gelmeyecekti ve söz konusu paralar Avrupa entegrasyonu çerçevesinde başka alanlara aktarılacaktı.

3.2.Genişleme Politikası

AB'nin en temel iki mega stratejisinden birinin de genişleme politikası olduğunu söylemiştik. Soğuk Savaş'ın genişleme politikasına etkisini açıklayabilmek için hem Soğuk Savaş döneminde hem de ondan sonrasında genişleme politikasının nasıl yürütüldüğünün analiz edilmesi gerekir. Bu nedenle önce Soğuk Savaş dönemi sonra da Soğuk Savaş sonrası dönem ele alınacaktır.

3.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Genişleme Politikası

Soğuk Savaş'ın sadece Avrupa'daki entegrasyon hareketinin doğuşuna değil, aynı zamanda başlangıçtan beri politikalarının şekillenmesine de etki ettiğini gösteren alanlardan bir tanesi de genişleme meselesidir. nce Topluluklar sonra da Birlik olarak adlandırılan yapının, derinleşmeyle beraber iki ana stratejisinden biri olan genişleme politikası yeni ye alımı yoluyla entegrasyonun coğrafı anlamda yayılımını ifade etmektedir. Bu yayılım öyle gelişigüzel gerçekleşmemiş, her dönemde AB'nin amaçları ve çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu manada da genişlemeyi şekillendiren en önemli parametrelerden biri Soğuk Savaş olmuştur.

Soğuk Savaş-genişleme politikası bağlantısını izah edebilmek için öncelikle 1950'lerde Avrupa Topluluklarının kuruluş yıllarına gitmek gerekir. Bu dönemde bir yandan Avrupa'nın topyekn yeniden kalkınması için ama diğer yandan da Sovyetler ve komünizm tehdidine karşı Doğu bloku dışında kalan bütün Avrupa devletlerine katılım için açık ağrı yapılmıştır. AKÇT'nin kuruluşuna yol açan Schumann Bildirgesi bu anlamda bütün Avrupa devletlerine yapılan bir davet niteliğindedir (Hukukbook 2023). Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan gibi devletler de bu çağrıya uymuş olsalardı, büyük ihtimalle kurucu ye olarak Avrupa Topluluklarındaki yerlerini alacaklardı. Soğuk Savaş koşulları olmasaydı, böyle bir açık ağrı

yapılmazdı. Dolayısı ile, daha en baştan entegrasyonun genişleme stratejisi Soğuk Savaş'ın yarattığı baskı ikliminde kapsayıcı bir nitelikte kendisini göstermiştir.

Kaldı ki o dönemde sadece kimlerin alınacağı açısından değil, kimlerin alınmayacağı açısından da Soğuk Savaş belirleyici olmuştur. Coğrafi anlamda Avrupalı olmalarına rağmen Orta ve Doğu Avrupa devletleri entegrasyonun dışında tutulmuşlardır çünkü bu devletler Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanında kalmışlardı. Soğuk Savaş konjonktürü, bu devletlerin görmezden gelinmesine ve Toplulukların daha başlangıçtan coğrafi şekillenmesinin belirli devletleri dışarıda bırakacak şekilde oluşmasına yol açmıştır. Öyle olmasaydı, kurucu devlet sayısı büyük ihtimalle altı ile sınırlı kalmazdı ve entegrasyon en başından beri çok daha güçlü ve geniş katılımlı bir şekilde kurulabilirdi. Soğuk Savaş'ın demir perdesi buna engel olmuştur. Doğu bloku dışındaki devletlerin kurucu üye olarak katılmamalarının başka sebepleri bulunmaktadır. Örneğin İngiltere gibi bazı devletlerin uluslararası ortaklığa sıcak bakmamaları ya da bazılarının AET yerine Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ni kurmaları bu sebepler arasında gösterilebilir (Çaşın ve Özgöker 2008).

Toplulukların genişlemesi 1990'lara kadar Soğuk Savaş'ın bu sınırlandırıcı ya da destekleyici etkisi çerçevesinde devam etmiştir. Orta ve Doğu Avrupa devletleri hiçbir surette gündeme gelmemişler, aksine Türkiye dâhil başka devletlerin katılım taleplerine kurucu devletler hep daha sıcak bakmaya çalışmışlardır. Her ne kadar ilk iki başvurusu Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'un vetosuna takılsa da İngiltere ve onunla birlikte Danimarka ve İrlanda 1973 yılında Topluluklara tam üye olarak katıldılar (Dinan, 2008, s.123). De Gaulle'un İngiltere'yi asıl reddetme sebebi İngiltere'nin ABD ile yakın ilişki içinde olması ve ABD'nin Avrupa içindeki Truva Atı olacağı endişesi idi. Buna göre ABD, İngiltere yoluyla AET'nin işlerine karışacaktı (Ulltan, 2022, s.722).

Avrupa entegrasyonundaki ikinci genişleme 1981'de Yunanistan'ın dâhil olmasıyla gerçekleşti (Özdemir, 2015, s.279). Yunanistan, 8 Haziran 1959'da AET'ye başvurmuştu. Bu devletin başvurusunda kendisi açısından ekonomik kaygılar ön plandayken, AET'nin daha çok Soğuk Savaş koşullarından kaynaklı siyasi kaygıları vardı (Tayfur, 1997, s.194). Yunanistan 1981'de üye yapılmıştı ama normal koşullarda üyeliğinin önünde engel olarak öne sürülebilecek ekonomik ve siyasi bir sürü sorunu vardı. Ancak entegrasyona üye devletler açısından öncelik dönemin koşullarından kaynaklı güvenlik risklerine karşı tedbir almaktı.

Soğuk Savaş döneminde Yunanistan ve Türkiye Sovyet tehdidine karşı Avrupa Birliği güvenliği için önemli konumdaydı. Bu dönemde Yunanistan ve Türkiye Truman doktrini kapsamında destek alarak Batı bloğunda olduklarını göstermişlerdir. Avrupa Birliği bu iki ülkenin Sovyetlerin etkisine girmesini engellemek için üyelik görüşmelerine başlamıştır. Akdeniz'in güvenliği için Yunanistan stratejik öneme sahiptir. Aynı şekilde, Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Yunanistan NATO'ya üye olarak da Batı Avrupa'nın güvenlik kanadına girmiştir. AET'ye başvuruları ile siyasi olarak Avrupa'ya entegre olmak isteyen Türkiye ve Yunanistan'a AET olumlu bakmıştır. Soğuk Savaş'ın getirdiği güvenlik kaygısı ve Sovyetler tehdidi Türkiye ve Yunanistan'ı AET için önemli bir müttefik yapmıştır (Dinan, 2008, s.126). Türkiye ve Yunanistan jeopolitik konumdan dolayı Sovyet yayılmacılığının Avrupa'ya yayılmasını engelleyen ülkelerdir. Bu yönden Avrupa için önemliydi, bu sebeplerden dolayı Avrupa birliği Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini hızlandırdı (Birand, 1996, s.47-139).

İşte bu dönemde, üye yapılmaya bile Türkiye de güçlü bir üyelik perspektifiyle hep AET tarafından desteklendi ve sıcak ilişkiler kuruldu. Türkiye'nin Yunanistan'ın ardından AET'ye katılmak için başvurma sebebi olası bir Yunanistan-AET entegrasyonunun da Türkiye'nin siyasi ve ekonomik açıdan olumsuz etkileneceği düşüncesi idi (İlkin & Tekeli, 1993, s.125-127).

12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile AET arasında Ankara Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Türkiye ve AET arasında daha iyi ilişkiler kurularak Türkiye'nin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve AET ile arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılması, Türkiye'nin refah düzeyinin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, Türkiye ve Topluluk arasında bir gümrük birliği kurulması hedeflenmiştir (Ceyhan, 1991,s.24). Ankara Antlaşması'nın imza töreninde Avrupa Komisyonu Başkanı Walter Hallstein'in yaptığı konuşmada kullandığı bazı ifadeler, o dönemde Topluluğun Türkiye'ye bakışını ortaya koyar niteliktedir (Uğur, 2007, s. 3): Antlaşma, “Topluluğun, Türkiye'nin hür dünyanın gözündeki önemini kabul etmesi” anlamına geliyordu. Antlaşma, “sırf ekonomik konuların ötesinde, daha geniş bir siyasal bağlam içinde” düşünülmeliydi. “siyasal yönleri, en az ekonomik yönleri kadar önemliydi”. Çünkü Antlaşma, “Türkiye'nin Avrupalı olma arzusunun hem resmi düzeyde tanınması hem de nihai bir şekilde ifade edilmesi” anlamını da taşıyordu.

Sadece Ankara Antlaşması'nın imzalanması sürecinde değil sonraki dönemlerde de pek çok Topluluk belge ve açıklamasında, Türkiye'nin üyeliğe ehil bir devlet olduğu ve koşullar oluştuğunda AET'ye katılacağı sıklıkla dile getirilmiştir (Müftüler-Baç, 1998). Bütün bu

açıklamaların arka planındaki gerekçelerin en önemlilerinden bir tanesinin Türkiye’yi Soğuk Savaş sürecinde küstürmemek olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa tarafı Türkiye’ye olumlu yaklaşırken üyelik görüşmelerinin başlaması, mali yardımlarda bulunma, gümrük birliğine geçiş gibi adımlar atıyor. Türkiye kendi iç ekonomik ve siyasi sorunları yüzünden 1970’lerde AET ile ilişkilerini kararlı bir şekilde sürdürememiştir. İç siyasette koalisyon ortaklığı ile sürdürülen hükümetler ve 1974’te yaşanan petrol bunalımı ile dış ödemeler dengesinin bozulması iki taraf arasındaki ilişkilerin sorunlarla dolmasına yol açıyor. 1980 darbesiyle de sorunlar daha da artıyor (Uysal, 2001, s.145). Özetle Soğuk Savaş döneminde Avrupa Birliği Türkiye’ye olumlu yaklaşırken üyelik görüşmelerinin başlaması, mali yardımlarda bulunma, gümrük birliğine geçiş gibi adımlar atarken Soğuk savaşın bitmesi ile yönünü doğuya dönüyor. Avrupa birliği hiçbir zaman Türkiye’nin üyeliğini reddetmiyor aynı zamanda üyeliğine dâhil de etmiyor. Gümrük birliğine dâhil olup Avrupa Birliği’ne üye olmayan tek ülke özelliğini taşıyan Türkiye her zaman Avrupa Birliği’nin arka bahçesi konumundadır. Soğuk Savaş’ın bitmesi Türkiye’nin jeopolitik konumunun sorgulanmasına sebep olmuştur. İleride, Soğuk savaş sonrası dönemde AB’nin Türkiye’ye yaklaşımında ortaya çıkan fark açıklandığında daha iyi anlaşılacaktır ki 1960’larda Avrupa tarafının Türkiye’ye daha olumlu bakması doğrudan Soğuk Savaş’ın zorunluluklarından kaynaklanmıştır. Yunanistan gibi üye olamaması ise büyük oranda Türkiye’nin kendi iç sorunlarından kaynaklanmıştır.

Avrupa Birliği üçüncü genişlemesini diktatörlük rejiminden demokrasiye geçen İspanya ve Portekiz’in üyelikleri ile yapıyor. Yunanistan gibi bu ülkeler de demokratikleşme çerçevesinde yani sahip oldukları askeri ya da diktatör rejimlerden kurtularak birliğe dâhil oldu (Özdemir, 2015, s.27).

Özetlenecek olursa, 1980’lerin sonuna gelindiğinde Avrupa entegrasyonu 12 üyeye sahip geniş bir yapı haline dönüştü. Ancak bu gerçekleştirilirken bir yandan Orta ve Doğu Avrupa devletleri hiç hesaba katılmazlarken, Yunanistan ve Türkiye gibi devletler özellikle desteklenmişlerdir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi diğer Akdeniz devletleri kendi siyasi rejimlerini demokratikleştirdikten sonra, Soğuk Savaş’ın güvenlik endişelerinden dolayı çok hızlı bir şekilde AET’ye üye yapılmışlardır. Türkiye ise bu fırsatı kendi iç sorunlarından dolayı bulamasa bile, 1960’lardan itibaren güçlü ekonomik işbirliği araçları ve üyelik vaadi ile hep Avrupa entegrasyonuna yakın tutulmaya çalışılmıştır.

3.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Genişleme Politikası

Soğuk Savaş'ın AB genişlemesine etkisini tam anlamıyla görebilmek için 1990'larla birlikte girilen yeni dönemdeki gelişmelere de bakmak gerekir. Soğuk Savaş sona erince artık daha rahat hareket etme imkânı bulan AB'de aynen güvenlik ve savunma alanında olduğu gibi genişleme politikasına bakış da değişmiştir. Her şeyden önce Soğuk Savaş'ın güvenlik baskısından kurtulan Birlik'te genişlemenin bundan sonra nasıl olacağına dair çeşitli entegrasyon yaklaşımları ortaya atılmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş döneminden çok farklı olarak genişleme politikası içine dâhil edilmesi arzu edilen ve arzu edilmeyen devletler bakımından da önemli değişim yaşanmıştır. Yeni dönemde Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin üye yapılmaları öncelikli genişleme hedefi haline gelirken, Türkiye'nin üyeliği gündemin arka sıralarına itilmiştir. Bu bölümde sırasıyla bu konular ele alınacaktır.

1990'larla birlikte Avrupa entegrasyonunun nasıl daha sağlıklı ve verimli bir şekilde yapılandırılacağı hususunda farklı entegrasyon teorileri ortaya atılmıştır. Önemli bazılarında burada değinilecek olan bu teorilerin daha önce hiç gündeme gelmemesi başlı başına Soğuk Savaş'ın sınırlandırıcı koşullarından dolayıdır. Bu koşullar ortadan kalktıktan sonra, üyeler arasındaki ilişkilerin nasıl olacağına dair farklı senaryolar gündeme gelebilmiştir. Entegrasyon teorileri ya da modelleri yeni üye alımları ile de alakalı olduğu için genişleme politikası içerisinde yer verilebilecek bir husustur. Bu teoriler ya da modeller bir açıdan bakıldığında, 1990'lar sonrasında hızlanan genişleme süreci ile meydana gelen genişleme-derinleşme çatışmasına çözüm olarak üretilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin çökmesi, çok sayıda yeni devletin ortaya çıkmasının yanında Orta ve Doğu Avrupa'daki devletlerin AB'ye katılım için sıraya girmelerine sebep olmuştur. Tam bu noktada Birliğin iki büyük stratejisi arasında ikilem hissedilmeye başlandı çünkü katılmak isteyen devletlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal standartları hem birbirinden farklı idi hem de AB ortalamasının altında idi. AB onları bu haliyle alsa kendi derinleşmesi sıkıntıya girecekti, almasa da başka sorunlar ortaya çıkacaktı. Bu noktada farklılaştırılmış entegrasyon modelleri bir gereklilik olarak doğmuştur (Dağdemir, 1991, s.22-23).

Avrupa Birliği son yıllarda farklılaştırılmış entegrasyon modellerine sıkça yer vermiştir. Bu entegrasyon modelleri artan üye sayısı ile birlikte Avrupa birliği için yeni bir plan yapmak adına önemlidir (Sefer, 2022, s.78). Üye sayısı artan ve ekonomik, politik sıkıntılar yaşayan Avrupa Birliği'nin dağılması ihtimaline karşı farklılaştırılmış entegrasyon modelleri önemli bir yere sahiptir. Avrupa entegrasyonunu içinde bulunduğu açmazlardan kurtarıcı durumda olan bu modeller entegrasyonun sürdürölmesine katkı sağlamaktadır (Sefer, 2022, s.79).

Farklılaştırılmış entegrasyon modelleri üç değişkene göre yani zamana, mekana, konuya göre değişir (Eren, 2014, s.363).

Zaman değişkenini esas alan entegrasyon modeli Çok Vitesli Avrupa'dır. Bu model ilk olarak eski Almanya Başbakanı Willy Brand tarafından kullanılmıştır. Birliğin geliştirdiği ortak politikalara üye ölkelerin farklı zamanlarda uyum sağlamasına fırsat veren bir yaklaşımdır (Arsava, 2001, s.33-34).

Değişen Geometrili Avrupa modeli zamanı konu alır. Üyeler merkez ve çevre olarak iki kutba ayrılır. Merkezde bulunan üyeler bütünleşme politikasını yerine getirmiş daha ileri seviyedeki üyelerdir. Çevreden merkeze gerekli kriterler yerine getirildiği takdirde geçiş vardır. Bu yaklaşım bize şunu gösteriyor: Avrupa bütünleşmesinde tek bir modele bağlı kalınmamış her ölkenin sorumluluk alanı farklılaşmıştır (Ölger, 2014, s.126).

Son olarak seçmece Avrupa modeli, konuyu temel alır. Aday ölkeler ile Avrupa Birliği üyesi ölkeler belirlenen ortak politikalardan kendine uygun olan politikayı seçme hakkına sahiptir. Ölkeler kendi çıkarları açısından uygun olan politikalara katılırlar ve uygularlar (Ölger, 2014, s.128).

Avrupa entegrasyonunun 1990'lar sonrasında nasıl genişleyeceğine ilişkin böylesine farklı entegrasyon teorilerinin ortaya atılması, Soğuk Savaş'ın bu entegrasyonu sınırlandırdığının bariz göstergesidir. Soğuk Savaş dönemi sona erince, eli genişleyen AB genişleme politikası hususunda çok yönlü ve alternatif düşünebilme kapasitesine ulaşmıştır. Kaldı ki yukarıda bahsettiğimiz bu entegrasyon modelleri Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber Orta ve Doğu Avrupa ölkelerinin Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Komünist dönem koşullarında siyasi ve ekonomik açıdan, kıtanın batısındaki devletlere kıyasla oldukça geride kalan bu devletler bir gün AB'ye girecek olsalar bile istikrarsızlığa yol açmamaları için bu entegrasyon modelleri ortaya atılmıştır. Yani Soğuk

Savaş döneminin ideolojik kampaşmasında doğu tarafında kaldıkları için bu devletlerin koşulları da daha olumsuz gelişmişti ve AB içinde, üyeler arasında gelişmişlik düzeyleri açısından ciddi farklılıkların bulunması entegrasyona zarar verebilecekti.

Avrupa Birliği'nin altı üye ile başlayan serüveninin günümüzde 27 üyeli bir hal alması, genişleme politikasının Birlik açısından önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Genişleme süreci yaşayan Avrupa birliği bünyesine sürekli yeni üye alarak uluslararası arenada etkinliğini arttırmaktadır (AB, 2024). Burada vurgulamak gerekir ki sadece entegrasyon teorilerinin gündeme gelmesi açısından değil, katılımcı üye sayısı bakımından da Soğuk Savaş, entegrasyonu sınırlandırıcı bir etki yapmıştır. Bunun en önemli kanıtlarından biri Soğuk Savaş bittikten sonra Birliğin genişlemesinde önemli ilerleme kaydedilmesidir. Soğuk Savaş'ın sınırlandırıcı etkisini göstermesi açısından özellikle iki grup ülkenin Birliğe katılımı önem arz etmektedir.

Bu iki grup ülkeden ilkinin çoğunlukla tarafsızlıklarıyla ya da uluslararası sorunlardan uzak durmaya çalışmalarıyla ünlenmiş devletler oluşturur. Bu devletler dördüncü genişleme dalgası ile Birliğe tam üye olarak katılmışlardır. Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995 yılında Birliğin üye sayısını 12'den 15'e çıkarmışlardır. Bu genişleme, Birliğin müzakere dönemini en kısa sürede sonuçlandığı genişleme olma özelliğini taşır. Toplamda 13 ay sürmüştür. Bu ülkeler Soğuk savaş döneminde tarafsız olmuş yani hiçbir blokta yer almamıştır. Avrupa Birliği'nin tarafsız ülkeleri yanına alması bütünleşmede atılan önemli bir adımdır (Ultan, 2022, s.726-727). Öte yandan, bu üç ülkenin Soğuk Savaş döneminde üyelik başvurusunda bulunamamaları da yine Soğuk Savaş'ın AB'nin genişleme politikasına vurduğu olumsuz darbenin göstergelerindendir.

Soğuk Savaş'ın genişleme politikasına sınırlandırıcı etkisini gösteren ikinci ve daha büyük ülkeler grubu ise Orta ve Doğu Avrupa'dakiler olmuştur. Sovyetlerin dağılması ve doğu bloku ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla 'Birleşik Avrupa' fikri yeniden gündem haline gelmiştir. Bu doğrultuda Avrupa birliği ve doğu Avrupa ülkeleri arasında ilişkiler geliştirilmiştir (Hüseynov, 2001, s.283).

Eski düzende Sovyetler Birliği'nin güdümünde bulunan Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Bulgaristan rejim değişikliklerini gerçekleştirdikten hemen sonra yani 1990'ların başında AB'ye katılmak için sıraya girmişlerdir. Bunlara Kıbrıs ve Malta da eklenmiş ve Avrupa Birliği'nin en büyük

genişlemesi beşinci dalgada gerçekleşmiştir. Bunlara altıncı genişleme ile 2013 yılında Hırvatistan da dâhil oldu (Dinç, 2011, s.204).

Böylece 1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla doğu ve batı Avrupa tekrardan birleşmiştir. Soğuk Savaş'ın Avrupa'ya ve Avrupa Birliği'ne verdiği yıkıcı etkiyi göstermesi bakımından bu devletlerin katılımından daha çarpıcı bir örnek bulunamaz. Önceden Birliğe katılmaları bir yana, bizzat Birliği oluşturan devletlere düşman blokta yer alan bu devletler, artık Birliğin öne adayı, sonra da üyesi durumuna gelmişlerdi. Başka bir açıdan bakıldığında; Soğuk Savaş'ın sınırlandırıcı etkisi olmasa ve Avrupa entegrasyonu halen var olsa idi, Orta ve Doğu Avrupa devletleri muhtemelen daha 1950'lerden itibaren Avrupa entegrasyonuna dâhil olabileceklerdi.

Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlık kazanan Orta ve Doğu Avrupa devletlerinde demokrasinin tekrardan sağlanması için bu ülkelere yönelik AB, ekonomik ve siyasi yardımlarda bulundu. Avrupa Birliği'ne komşu olan söz konusu Orta ve Doğu Avrupa devletlerinde demokrasinin sağlanması Avrupa Birliği'nin sınır güvenliği açısından büyük önem taşımaktaydı (Canveren, Ö. & Öztürk, Ç., 2018, s. 54).

MDAÜ'nin Avrupa birliğine üye olması ekonomik ve sosyal farklılıklardan dolayı hemen mümkün olmadığı için birlik üç aşamalı bir süreç başlatmıştır. İlk olarak üyelerin ekonomik olarak yakınlaştırılması sonra mali ve teknik yardım son olarıktan ortaklık ilişkisinin tesisi için Avrupa anlaşmaları imzalanmıştır (Ulan, 2022, s.728). Geniş bir Avrupa pazarı kurmayı amaçlayan bu anlaşmalar tek tek ülkenin ihtiyaçlarına göre uyarlanmasından dolayı ikinci neslin ortaklık anlaşmaları olarak da adlandırılır (Yiğit, 2006, s.41)

MDAÜ'nin Avrupa Birliği'ne katılım öncesi Avrupa birliğine üye ülkelerle MDAÜ arasındaki ekonomik farklılıkları en aza indirmek ve MDAÜ'nin Avrupa birliğine entegrasyonu için bir takım yardım programları düzenlediler. Bunlardan ilki ve en büyük bütçeye sahip olan program PHARE'(Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yeniden Yapılandırmak İçin Yardım Programı)dir. 1989-97 yılları MDAÜ arasındaki sosyal ve ekonomik bütünleşmeyi güçlendirmeyi hedefleyen bu program MDAÜ'nin Avrupa birliğine hazırlayan önemli bir mali programdır (Kavalalı, 2006, s.33). 1 Ocak 2000 de yürürlüğe giren diğer program ISPA'(Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı)dır. Amaç Avrupa birliğine üye ülkelerle üye olmak isteyen ülkeler arasında standartları birbirlerine yakınlaştırmak (Yeğen, 2009, s.43), Amacı adaylık sürecinde Avrupa birliğine uyum sağlamak olan SAPARD (Tarım ve Kırsal

Kalkınma için Özel Katılım Programı)programı 1991’de kabul edildi. Bu program tarımsal ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla yapıldı (Karabacak, 2004, s.89).

Tüm bunlar ekonomik, sosyal, ideolojik olarak farklı olan ülkelerin farklılıklarını en aza indirip tek bir birlik altında entegre olmaları için yapılmaktadır. Demokrasinin sağlanması noktasında bir çok kez görülmüştür ki diktatörlükle yönetilen ülkeler demokrasi ile yönetilen ülkelere kıyasla daha az güvenli komşulardır. Bu sebeptendir ki Avrupa birliği kendine komşu ve üye olacak MDAÜ’de de demokrasinin sağlanmasını istemiştir (Dağdemir, 1998, s.51). MDAÜ Avrupa Birliğine katılımı ile Avrupa’nın yüzölçümü %25 nüfusu %20 oranında artmıştır (Dura ve Atik, 2007, s.302). MDAÜ gelişmesi Avrupa Birliği’nin ‘tarihteki en önemli gelişme’ olarak tanımlanmıştır (Canveren ve Öztürk, 2018, s.2018). MDAÜ için ise Avrupa entegrasyonuna katılmak ‘Avrupa’ya dönüş’ olarak tanımlanmıştır (Kaymakçı, 2005, s.64).

Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin Birliğe tam üye olarak katılmaları sadece genişleme politikasındaki değişimi göstermesi açısından önemli değildir. Soğuk Savaş döneminde neredeyse tamamen ABD’nin hâkimiyetine dayalı bir dış politika yürüten Batı Avrupa devletleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha bağımsız hareket etmeye başlamışlar ve ABD’ye karşı güçlü duruma gelme çabalarını hızlandırmışlardır (Koç, 2001, s.13). Ayrıca, daha güçlü bir Birlik olarak küresel bir aktör olma yönündeki hedefler de hızlanmıştır. Entegrasyonu derinleştirmek adına yeni ortak politika alanları belirlenmiş ve bunlarda somut adımlar atılmaya başlanmıştır.

Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetlerin etkisinden çıktıktan sonra Avrupa Birliği’ne başvurdular. Avrupa birliğin de Doğu Avrupa Ülkelerinin üyeliği açısından olumlu ve olumsuz bir çok faktör mevcut soğuk savaşı birlikte ikiye ayrılan Avrupa’da Sovyetlerin dağılmasıyla bütüncül bir Avrupa fikri hayata geçmiştir. Diğer faktör ideolojik çatışmalar bu çatışmaların olmaması için Avrupa’yı tek çatı altında toplamak önemlidir. Son olarak tekrardan Rusya’nın güçlenip doğu Avrupa ülkelerini etkisi altına alması bu tehlikelere karşı MDAÜ’nin batıya entegre olması gerekiyordu (Özdemir, 2015, s291-292).

Soğuk Savaş’ın Avrupa entegrasyonunun genişlemesine etkisini incelemek amacıyla Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Avrupa Birliği genişlemelerine bakarken Avrupa Birliği’nin Sovyetlerin dağılmasıyla Türkiye’ye karşı değişen tutumuna ve tavrına da yer vermekte fayda var. Osmanlı’dan bu yana yönünü batıya dönük Türkiye cumhuriyeti ikinci Dünya Savaşından sonra BM kurucu üyesi olmuştur. Soğuk savaş döneminde Truman ve Marshall planından

yararlanmış Sovyet karşıtı bir tavır izlemiştir. 1949'da Avrupa konseyine 1952'de NATO'ya üye olan Türkiye batı kanadında yer alarak kendini Avrupa'nın bir parçası olarak görmüştür (Bağcı, 1990, s.59).

Önceki bölümde Türkiye'nin 1950'lerden itibaren, Avrupa'daki entegrasyon hareketi ile olan ilişkisinden bahsedilmişti. Avrupa entegrasyonuna başlarda ilgi göstermeyen Türkiye siyasi ve ekonomik rakibi durumundaki Yunanistan'ın başvurusu sonrasında Avrupa Birliği ile ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü Türkiye Yunanistan'la aynı tarım ürünlerini ihraç ediyordu ve Avrupa pazarını kaybetme riskiyle karşılaşmıştı (Erhan ve Arat, 2002, s.813). Bu gelişmeler ışığında 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık başvurusunda bulunan Türkiye'de 27 Mayıs 1960 da ordu yönetime el koydu. Bu gelişmeyle beraber Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri askıya alındı. Avrupa Birliği Yunanistan ile müzakereleri 6 Mart 1961'de tamamladı (Gönen ve Serdaroğlu, 1996, s.45). 12 Eylül 1963'te Türkiye ile Ankara anlaşması imzalandı. Daha sonraki yıllarda 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi Türkiye Avrupa birliği ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Yunanistan'ın demokrasiye geçmesiyle Türkiye Avrupa birliği ilişkilerinde belirleyici rol oynamaya başladı (William & Avcı, 2002, s.72). 12 Eylül 1980 de Türkiye tekrardan bir askeri darbeye karşı karşıya kaldı. Avrupa Birliği'yle ilişkileri askıya alındı. Yunanistan ise 1981'de Avrupa Birliği'ne tam üye olmuştur. Türkiye o dönemde iç siyasetindeki sorunlarla ilgileniyordu (Gerger, 1998, s.138).

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ortaklık ilişkisi yürütmesindeki en önemli faktör Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Sovyet tehdididir. Çalışmanın bir önceki kısımlarında da değindiğimiz gibi Türkiye ve Yunanistan Sovyetlerin Akdeniz'e yayılmasının önünde duran kale niteliğinde iki ülkedir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış güvenlik bakımından sahip olduğu jeopolitik ve stratejik önem Avrupa Birliği'nin çıkarları doğrultusunda Türkiye ile ortaklık ilişkisi kurmasına sebep olmuştur (Dağdemir, 1998, s.175). Kısaca Türkiye Avrupa Birliği'nin kendi çevresinde oluşturduğu güvenlik zincirinin bir halkası durumunda idi.

İşte bütün bu tablo 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş'ın ardından ciddi değişime uğradı. Yeni dönem Birlik açısından yeni fırsatlar ve genişleme imkânı doğurmakla birlikte, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini zora sokmuştur (Eralp, 1997, s.73). Soğuk Savaş döneminde kendi güvenliğini sağlamlaştırmak ve Türkiye'nin, yönünü Sovyetler Birliği'ne dönmesine engel olmak için bu ülkeyle ilişkilerini yakın tutan Avrupa Birliği, artık Sovyet tehdidi ortadan kalkınca Türkiye'yi

kendi genişleme perspektifi içerisinde görmek istememiştir. Türkiye'nin üyelik meselesi, Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin de 1995 yılında katılan Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in de arkasına atılmış ve hatta artık Türkiye'nin üye yapılmaması yönünde AB içinde sesler yükselmeye başlamıştır (Müftüler-Baç, 1998).

Çünkü Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte ortadan kalkan Sovyet tehdidi Avrupa birliği ve diğer ülkelerde bir rahatlama sebebinde olmuştur. Avrupa Birliği'nin artık bir güvenlik zincirine ihtiyacı kalmamıştır. Bu gelişmeler Avrupa Birliği'nin ilgisinin başka devletlerin üyeliğine kaymasına sebep olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği nezdinde stratejik öneminin sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. Sadece stratejik önem açısından değil, Soğuk Savaş döneminde gündeme getirilmeyen birçok husus açısından da Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanların sesleri yükselmeye başlamıştır. Bunun anlamı şudur: Avrupa tarafı 1960'larda ve sonrasında Türkiye'ye sıcak bakıyor idiyse, bu sadece Soğuk Savaş koşulları nedeniyleydi. Türkiye örneği de Soğuk Savaş'ın, Birliğin genişleme politikasına şu veya bu şekilde tesir ettiğinin en açık örneklerindendir.

Özetlemek gerekirse Avrupa birliği varoluşundan bu yana Soğuk Savaş koşullarında çeşitli politikalar üretti. Önceliği her zaman kendi çıkarları olan Birlik, soğuk savaş döneminde Türkiye'ye sıcak bakarken Soğuk Savaş'ın bitimi ile yönünü tamamen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine döndü. Bir anlamda, genişleme politikası tam tersine döndü. Öncesinde Türkiye'ye sıcak bakan ve Orta ve Doğu Avrupa devletlerini üyelik için gündemine bile almayan Avrupa Birliği; 1990'larla beraber bu defa Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin mesafeli dururken, Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin kendisine üye olarak dahil olmaları için elinden gelen desteği göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde entegrasyon adına en büyük desteği ABD'den alan Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'yi bir tehdit ve rakip olarak gördü. Bu sebeptendir ki beşinci genişlemeyi Doğu Avrupa ülkelerine yaptı. Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlık kazanan Doğu Avrupa ülkeleri ekonomik yönden Avrupa Birliği'ne bir yük olmaları ve göç tehdidi olmasına rağmen Avrupa birliğinin hem sınır güvenliğini sağlamak hem de uluslararası arenada siyasi etkinliğini artırmak için Avrupa'yı tek çatı altında toplayarak birleştirdi.

Bu arada, yine tarafsızlıkları dolayısı ile Soğuk Savaş döneminde Birlik üyeliği düşünülmeyen bazı devletler de 1990'lar sonrasında hiç vakit geçirilmeden üyeliğe kabul edilmişlerdir. Sonuç olarak, Soğuk Savaş bazı devletlerin üye olmasına daha sıcak bakmasına,

bazı devletlerin üye olmasına da mesafeli davranmasına yol açtığı için Avrupa Birliği'nin genişleme politikasının şekillenmesine etkide bulunmuştur.

SONUÇ

Bu tezin temel argümanı İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve günümüzün Avrupa Birliği'ni ortaya çıkaran entegrasyon hareketinin temel başlatıcı sebebinin Soğuk Savaş olduğu idi. Ayrıca, Soğuk Savaş'ın sadece Avrupa entegrasyonunun başlamasına değil, sonraki dönemlerde politikalarının şekillenmesine de önemli derecede etkisinin bulunduğu idi. Yani Soğuk Savaş'ın Avrupa entegrasyonuna olan etkisini anlatmaya çalışmaktı. Bu bağlantının kurulmasına başlangıçta gerekçe olarak sunulan husus daha önce böyle bir entegrasyonun somut şekilde hayata geçirilememesiydi. Çünkü entegrasyon fikri Avrupa'da yüzyıllardır gündemde idi ancak Soğuk Savaş dönemine kadar hiçbir şekilde somuta dönüştürülemedi. Çalışmada Soğuk Savaş döneminde hayata geçirilen entegrasyon fikrinin neden Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra veya daha önceki dönemlerde değil de Soğuk Savaş döneminde gerçekleştiği anlatılmaya çalışıldı.

Soğuk Savaş ve Avrupa entegrasyonu arasındaki bağlantıyı ortaya koymak adına başka gerekçeler olarak ise Soğuk Savaş dönemindeki gelişmeler ve özellikle ana aktörlerin politikaları incelenmiştir. Ana aktörlerden kasıt bir tarafta ABD diğer tarafta ise Sovyetler Birliği'dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir güç boşluğunun olduğu Avrupa'da iki süper güç iktidar kavgasına girdi. ABD ve SSCB arasında yaşanan bu kavgada Avrupa'nın ortasında bir demir perde yükseldi. Avrupa'yı doğu batı diye ikiye ayıran bu demir perde, Soğuk Savaşın başlangıcı ve sembolü kabul edildi. Soğuk Savaş sadece bu iki büyük güç arasında değil örgütler, ideolojiler, kıtalar arasında da gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşı sonucunda tamamen harap olan Avrupa'da oluşan güç boşluğunu doldurmak için ABD ve SSCB yarışa girmişlerdir. SSCB komünizmi savunurken, ABD'de ise kapitalizmin savunucusu olmuştur. Bu iki devlet Avrupa'da siyasi etkinliklerini arttırmak için bir takım politikalar gerçekleştirmiştir. Özellikle SSCB'nin yayılmacı bir tavır sergilemesi, kıtanın batısında kalan devletler açısından önemli risk oluşturmuştur. İşte Soğuk Savaş'ın yarattığı bu güvensizlik ortamı ve riskler, Avrupa devletlerini entegrasyona zorlamıştır. Tekrardan bir savaş çıkma ihtimali ve Soğuk Savaş koşullarında komünizm tehlikesi, Avrupa devletlerini harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda Avrupa entegrasyonunun ilk somut adımı sayılan ve Avrupa'daki kömür ve demirin ortak denetimini sağlayan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu 23 Temmuz 1952 tarihinde kurulmuştur.

Entegrasyonun ilk AKÇT ile başlamasını dönemin gerekliliklerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Yani entegrasyonun ilk hangi alanda başlayacağı bile Soğuk Savaş koşullarına göre şekillenmiş ve güvenlik alanında olmuştur. Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’nda 40 milyondan fazla insan ölmüştür. Kentler yerle bir olmuş, fabrikalar yıkılmıştır. Avrupa tekrardan bir savaşı kaldırarak durumda değildir. Sovyetlerin yayılmacı tavrına ve Soğuk Savaş’ın yarattığı bu güvensizlik ortamına karşı Avrupalı devletler entegrasyona yönelmişlerdir.

Sadece Sovyetler Birliği değil, Soğuk Savaş’ın bir diğer büyük gücü olan ABD de izlediği politikalarla Avrupa entegrasyonunun ortaya çıkmasına doğrudan etkide bulunmuştur. Avrupa hem ABD’nin pazarda en büyük müşterisi hem de SSCB ile girdiği güç mücadelesinde önemli bir alandı. Bu karşılıklı bağımlılıktan dolayı ABD entegrasyon sürecinde Avrupa’nın en büyük destekçisiydi. Soğuk Savaş olmasaydı SSCB ve ABD’nin girmiş olduğu mücadele olmayacak ve ABD, Batı Avrupa devletlerinin güvenliğiyle ve işbirliğiyle muhtemelen bu kadar yakından ilgilenmeyecekti. Soğuk Savaş ABD’yi bazı politikalar yapmaya yöneltti ve bu politikalar Avrupalı devletleri entegrasyon yapmaya yöneltti.

Öncelikle, ABD Avrupa’yı Sovyet tehdidinden korumak için Avrupa’nın ekonomik yönden güçlenmesini istiyordu. Ekonomik yönden güçlenen devletlerin komünizm tehdidine karşı daha güçlü durabileceklerini öngörüyordu. Bu mantıktan hareketle ABD’nin Avrupa’ya ilk desteği ekonomik yönden oldu. ABD Avrupa’ya Marshall yardımları diye ünlenen program çerçevesinde ciddi finansal destek sağladı. Marshall yardımı savaştan hasar gören Avrupalı devletlere yönelik ekonomik yardımları içeren bir politikadır.

Marshall yardımından faydalanmak isteyen Avrupalı devletler aralarında bir koordinasyon oluşurdu ve bu koordinasyon Avrupa entegrasyonunun oluşmasını hızlandırdı. Yardımdan yararlanan ülkelerin bu yardımı nerede kullanacakları konusunda ABD’den izin almaları gerekiyordu. ABD Marshall planı ile Avrupa entegrasyonu ve kalkınmasına destek de bulunurken diğer yandan Avrupa’yı denetleme hakkı elde etti. Bu gibi olumsuz yönlerine rağmen, ABD yardımları hem Avrupalı devletlerin kalkınmalarını hem de birbirleriyle işbirliği için yakınlaşmalarını sağladı.

Bir diğer yardım Truman doktrinidir ve bütün Avrupa devletlerini değil sadece iki tanesini kapsar. Türkiye ve Yunanistan’a 400 milyonluk yardım yapılmasını öngören bu doktrin SSCB’nin Akdeniz’e ve Avrupa’ya yayılmasını önlemek için yapıldı. Böylelikle Avrupa’nın

güvenliğinde önemli bir adım daha atılmış oldu. Bu doktrinde de Marshall Planı'ndakine benzer şartlar geçerliydi. ABD Avrupa'ya yaptığı bu ekonomik yardımlarla hem kendi pazarını yarattı hem de SSCB karşısında durabilecek güçte bir Avrupa inşa etti. Böylece, Batı Avrupa devletlerinin entegrasyonu düşünebilmeleri için zemin hazırladı ve aynı zamanda Avrupa'yı denetleme şansı elde etti.

ABD'nin Avrupa'ya yönelik hamleleri sadece ekonomik içerikli olmadı. Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgal ettikleri yerlerden çıkmak istemedi ve kıtanın doğu kesiminde nüfuzunu kabul ettirdi. Saldırgan ve yayılcı bir politika izleyen Sovyetler karşısında Avrupa'da bir korku hâkim oldu. Avrupa'da bu tehdit unsuru karşısında savunma alanında işbirliği arayışları yoğunlaştı. Fakat ekonomileri bu derece iyi olmadığı için savunma alanında yaptıkları politikalarda başarılı olamadılar. ABD'den yardım isteyen Batı Avrupa devletleri, ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO'ya dâhil oldular. NATO Soğuk Savaş döneminde Sovyetlere karşı kurulan bir savunma örgütüdür ve savunmasını NATO üzerinden sağladıktan sonra bu devletler, farklı politika alanlarında entegrasyonu düşünebilme imkânını bulabildiler.

Batı Avrupa'nın savunmasını üstlenen bu örgüt aynı zamanda Batı Avrupa'yı ABD'ye bağımlı kılmıştır. Yine görüldüğü üzere Soğuk Savaşın yarattığı güvensizlik ortamı Avrupa'yı savunma alanında politikalar üretmek zorunda bırakmıştır. Bu politikaların üretilmesi noktasında Batı Avrupa'da entegrasyon hareketleri hızla devam etmiştir.

Bütün bu ekonomik ve savunma yardımları dikkate alındığında, ABD'nin Avrupa entegrasyonunda büyük payı olduğu ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş olmasaydı ABD Avrupa entegrasyonuna ne kadar destek verirdi? Ya da Soğuk Savaş'ın yarattığı güvensizlik ortamı olmasaydı Avrupalı devletler ne kadar entegrasyonu bu derece ciddi bir şekilde düşünebilirlerdi? Yüzyıllardır entegrasyon fikrinin var olduğu Avrupa'da bu fikrin hayata geçmesini sağlayan itici güç Soğuk Savaştır. Bir yandan Sovyetlerin yayılcı politikalarının oluşturduğu baskı, diğer yandan da bu baskıya karşılık ABD'nin yapmış olduğu ekonomik ve askeri yardım politikaları hem Avrupa'yı denetim altında tutmuş hem de Avrupa entegrasyonuna büyük katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın temel argümanlarından bir tanesi de Soğuk Savaş'ın sadece Batı Avrupalı devletleri bir entegrasyona zorlamadığı, aynı zamanda bu entegrasyon sürecinde üye devletler arasında oluşturulan politikalara da etki ettiği idi. Bu husus ise çalışmanın son bölümünde ele

alınmış ve Soğuk Savaş'ın ortak politikalara etkisi bazı örnek politika konuları üzerinden incelenmiştir. Avrupa entegrasyonu iki strateji üzerinden gitmektedir. Derinleşme ve genişleme. Tezimizde Soğuk Savaş'ın etkisini incelemek amacıyla derinleşme stratejisi altında savunma ve ortak tarım politikasına yer verilmiştir. Ondan sonra da yine Soğuk Savaş'ın genişleme stratejisine etkileri üzerinde durulmuştur.

Önceki kısımlarda detaylıca değindiğimiz gibi Avrupa entegrasyonu AKÇT'nin kurulması ile ortaklık kurmaya savunma alanında başlamıştır. Savunma politikasını daha iyi anlamak adına Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem diye incelenmiştir. Soğuk Savaş döneminde var olan Sovyet tehdidi Batı Avrupa devletleri arasında bir ortak savunma oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Savunma alanında Dunkirk Antlaşması ile başlayan birçok politika deneyen ancak başarısız olan Batı Avrupa sonunda kendisini NATO'nun kanadı altına koymuştur. Soğuk Savaş döneminde güvenlik kaygılarını NATO ile gideren Batı Avrupa entegrasyonu başka alanlarda ilerletmiştir. Savunma ile uğraşmak zorunda kalmayınca Avrupa entegrasyonu, önce kömür ve çelik alanında işbirliğine sonra da daha geniş ekonomik kapsamda işbirliğine yönelebilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile NATO'ya ihtiyaç kalmamıştır. NATO'nun varlığının sorgulandığı bu dönemde Avrupa birliği kendi savunmasını kendi üstlenmeye karar vermiştir.

Bu noktada birçok fikir ayrılığı yaşayan birlik ortak bir paydada buluşamamış ve savunma alanında hep eksik kalmıştır. ABD'nin savunma alanında kurmuş olduğu NATO'nun ise olumlu ve olumsuz birçok özelliği vardır. Soğuk savaş döneminde Avrupa'nın güvenlik kaygısı vardı. NATO'nun kurulmasıyla Avrupalı devletler güvenliklerini koruma altına almıştır. Güvenlik endişesini NATO ile gideren devletler ekonomik politikalara öncelik verip ekonomik anlamda büyük bir ivme kazanmıştır. Olumsuz sonuç olarak ise ABD önderliğinde kurulan NATO karar alma yönünden Avrupalı devletleri ABD etkisine koymuştur. Savunma alanında yeteri kadar çalışma yapmadılar. Güvenlik konularında ise hep geri planda kaldılar.

Bir diğer etken ise güçlü bir savunmanın güçlü bir ekonomi sonucu oluşacağını düşünen Avrupalı devletler önce ekonomik anlamda yenilikler yapmışlardır. 1990'larda Maastricht anlaşması ile derinleşme çalışmalarını ağırlık vermeye başlayan birlik savunma alanında bir çok yeni kararlar almıştır. Birliğin Soğuk Savaş dönemi ve sonrası güvenlik kaygısı değişmemiş tehdit unsuru değişmiştir.

Diğer bir ortak politik olan ortak tarım politikası ikinci Dünya Savaşı'nın yarattığı açlık, kıtlık sonucu hayata geçen bir politikadır. Yine soğuk Savaş'ın sıcak bir çatışmaya dönüşmesi ihtimaline karşı Batı Avrupalı devletlerin aynı kıtlık ve açlığı yaşamamak adına bu alanda entegrasyona yönelmişlerdir. Fiyat dalgalanmalar, enflasyonun önüne geçmeye çalışmışlardır.

Avrupa ortak politikalarından bir diğeri genişleme politikasıdır. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası dönem olarak iki başlıkta incelenmiştir. Soğuk Savaş dönemi Avrupa entegrasyonu Batı Avrupa ile sınırlıydı. Soğuk Savaşın yarattığı tehdit unsuru ve Doğu Avrupa'nın Sovyet etkisi altında kalmasından dolayı Avrupa entegrasyonu Batı Avrupa ile sınırlı kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupa'da genişleme politikaları güvenlik kaygıları çerçevesinde gelişme gösterdi. Bu sebepten Avrupa birliği Türkiye üyeliğine Soğuk Savaş döneminde daha sıcak baktı. Türkiye jeopolitik konumundan dolayı Sovyet tehdidine karşı Avrupa Birliği'nin güvenliği için önemli konumdaydı bu dönemde Türkiye ile Avrupa birliği iyi ilişkiler içerisindeydi. Avrupa birliği Soğuk Savaş döneminde üç genişleme yaşadı. Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidi ortadan kalktı. Doğu ve Batı Avrupa arasındaki demir perde yıkıldı birlik artık genişlemesini güvenlik kaygıları içinde değil siyasi politikalar çerçevesinde gerçekleştirmeye başladı. Bağımsızlıklarını kazanan MDAÜ yönünü batıya döndü. Ortak tarihleri olan AB'ne üyelik başvurusunda bulundular. AB Avrupa'yı tek çatı altında toplamak ve entegrasyonu tamamlamak adına MDAÜ üyelikleri önemliydi. MDAÜ üyeliği ile Avrupa birliği entegrasyonunu tamamlamış jeopolitik ve siyasi etkinliği artmıştır. Soğuk savaşın yarattığı tehdit unsurunun ortadan kalkmasıyla birlikte Avrupa birliği Türkiye'nin jeopolitik konumunun sorgulamaya başladı. Yönünü doğuya dönen Avrupa birliği için Türkiye eskisi kadar önem teşkil etmemektedir.

Sonuç olarak Soğuk Savaş'ın pek çok bakımdan, Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve günümüzde Avrupa Birliği olarak yoluna devam eden entegrasyon hareketinin varlık bulmasına ve şekillenmesine doğrudan katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu katkının daha detaylı açıklanabilmesi adına başka ortak politika alanları üzerinden de inceleme yapılabilmesi geleceğe dönük bir araştırma konusu olabilir. Aynı şekilde, Batı Avrupalı devletleri entegrasyona yönelten gerekçelerin incelenmesi, bu entegrasyonun yani AB'nin geleceğini okuyabilme açısından da önemli bir konu sayılabilir. AB'ye yönelik gelecek analizlerine ışık tutması açısından da Soğuk Savaş'ın etkilerine ait bu çalışmanın faydalı olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, C.,2007, Soğuk Savaş Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası, *Ötüken Yayınevi*, İstanbul.
- Acar, M., & Bulut E., 2010 AB Ortak Tarım Politikası Reformları Işığında Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları: Eleştirel Bir Yaklaşım *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, s.1- 23
- Açıkmeye, A. & Dizdaroğlu, C.,2014, NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), s. 131-163.
- Akdemir, E., 2012, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi, Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, İlke Göçmen (ed.), *Seçkin Yayıncılık*, İstanbul.
- Akın, F., 2017, İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye. *İş ve Hayat*(5), 119-134
- Aksu, E. F., 2019,Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - NATO, *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.28, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf
- Arabacı, A.,2007, Avrupa Birliği Entegrasyon Süreci ve Tarımsal Lobileri, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 33, 35-52.
- Arı, T., 2010, Uluslararası İlişkilere Giriş, *Ekin Basım Yayın*, Bursa.
- Arıboğan, Ü., Ayman, G. ve Dedeoğlu, B.,2000, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. Faruk Sönmezoğlu (Derleyen), *Der Yayınları*, İstanbul.
- Armaoğlu, F., 1984, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara,
- Armaoğlu, F., 1991, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980.Ankara: *Türkiye İş Bankası Yayınları*. Ankara
- Armaoğlu, F., 1991,Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, *TTK Basımevi*, Ankara.
- Armaoğlu, F., 2001, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). (On üçüncü Baskı), *Alkım Yayınevi*, İstanbul.
- Arsava, F., 2001, Hangi Avrupa İçin Ne Kadar Esneklik, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 38
- Ataöv, T., 1964, Marshall Planından NATO’nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harbi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), s.275-310.
- Ataöv, T., 1964, Sovyet Dış Politikasının Ana Hatları, Yayımlanmış Doçentlik Tezi, *Siyasal Bilgiler Enstitüsü*, Ankara
- Ateşoğlu, G. N.,2006“Batı’nın Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD”, *Bağlam Yayıncılık*, İstanbul,

- Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024, <https://www.ab.gov.tr/109.html>
- Baç, M. E., 2006, Türkiye- Avrupa Birliği'ne Güvenlik Boyutundan Bir Bakış, *Tesev Yayınları*, İstanbul, s.11.
- Bağcı, H.,1990, Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, *Imge Kitabevi*, Ankara.
- Beytekin, B., 2018, Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Politika Arayışı ve Dahil Olduğu Paktlar ile Müttefiklik İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, *Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı*, Ankara.
- Bilici, N., 2010. Avrupa Birliği ve Türkiye, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara
- Birand, M.A.,1996, Türkiye'nin Gümrük Birliği Macerası, *Milliyet Yayın*, İstanbul, 47-140.
- Bodur, H.,2013, Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul,
- Bozkurt, U.,2001, Avrupa Birliği ve Türkiye: Siyasi Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu ve Ortaklık Belgeleri, *Vipaş Yayınları*, Bursa.
- Bürgin, D.,2010, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, *Hiperlink Yayınları*, İstanbul, hazırlayan Ayhan Kaya, s.112-115
- Canpolat, İ., 1998, Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliği, *Alfa Yayınları*, İstanbul, s.75.
- Canveren, Ö. & Öztürk, Ç.,2018, Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Batı Balkanların Karşılaştırmalı Analizi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.5, Sayı.1, s.218.
- Cebeci, M.,2018, Avrupa Birliği'nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar, *ATAUM*, Ankara, 159.
- Ceyhan, A.,1991, Avrupa Topluluğu Terimler Sözlüğü, *Alfa Yayınları*, İstanbul.
- Çakmak, H., (ed.), 2007, Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, *Platin Yayınları*, Ankara, 2007.
- Çakmak, H.,(Editör), 2012, Tütk Dış Politikası (1919-2012), *Platin Kitap*, Ankara.
- Çakmak, H.,2003, Avrupa Güvenliği: NATO-AGİT-AGSP, *Akçay Yayınları*, Ankara.
- Çakmak, H.,2007, Avrupa Güvenliği, *Platin Yayınları*, Ankara.
- Çaşın, M. H& Özgöker, U., 2008, Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri, *Arion yayınevi*, İstanbul.
- Çayhan, B. E.,2003, Kurtuluştan Günümüze Avrupa Birliği, *Ezgi Kitapevi*, Bursa.
- Dağdemir, U. E.,1991, Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Esneklik Kavramı: Amsterdam Anlaşması Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi, İİBF*.
- Dağdemir,U. E., 1998, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin Değerlendirilmesi, *DKV Yayınları*, İstanbul.

- Dedeoğlu, B., 1996, Adım Adım Avrupa Birliği, *Çınar yayınları*, İstanbul.
- Dedeoğlu, B., 2006, Adım Adım Avrupa Birliği, *Okumuş Adam*, İstanbul.
- Dedeoğlu, B., 2008, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, *Yeni yüzyıl Yayınları*, İstanbul.
- Dinan, D., 2008, Avrupa Birliği Tarihi, Çev. Hale Akay, *Kitap Yayınevi*, İstanbul.
- Dinç, C., 2011, Avrupa Birliği'nin Beşinci Genişlemesi: Ana temalar ve Faktörler, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.6, Sayı.2, s.204.
- Doğan, N., 2005, NATO'nun Örgütsel Değişimi 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Güvenlik Örgütüne, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.72.
- Dura, C. & H. Atik., 2007, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye, 3. Baskı, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara, 302.
- Eastern Studies, 34:4, 240-258.
- Efe, H., 2010, Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 9, No:1, s.37-62
- Eralp, A., 1997, Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye –Avrupa Birliği İlişkileri, *İmge Kitabevi*, Ankara.
- Eren, T. M., 2014, Avrupa Birliğinin Genişleme Politikası ve Yumuşak Gücünün Geleceği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, s.359-374.
- Erhan, Ç., & Arat, T., 2002, “AET İle İlişkiler, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar”, Cilt 1: 1919-1980, Baskın Oran (ed.), 13. Baskı, *İletişim Yayınları*, İstanbul, s.813
- Erhan, Ç., 1991, Ortaya Çıkışı ve Uygulamasıyla Marshall planı, *Ankara Üniversitesi, SBF dergisi* 51/1.
- Erhan, Ç., 1996, Beyaz Savaş: Türkiye Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu, (Birinci Baskı), *Bilgi Yayınevi*, Ankara.
- Erhan, Ç., 2002, Nato'nun Kuruluşu ve Genişlemesi, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Bulgular Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, 1991-1998 Baskın Oran, *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Erol, M.S., 2007, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş”, Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, (der.) Haydar Çakmak, *Barış Kitap*, Ankara, s.286.
- Evans, G. & Newnham J., 2007, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. (Çeviren: H. Ahsen Utku). *Gökkubbe yayın evi*, İstanbul.

- Gerger, H., 1998, Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası, Soğuk Savaştan Yeni Dünya Düzenine, *Belge Yayınları*, İstanbul.
- Göksu, A. T., 2019, Güvenlik Politikaları ve NATO Ekseninde Avrupa Birliği'nin Geleceği, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gönen, E., & Serdaroglu, S., 1996, Avrupa Birliği ve Bütünleşmesinin Vardığı Nokta: 1996 Hükümetlerarası Konferans ve Türkiye'nin Bu Gelişmedeki Yeri, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, No: 137, İstanbul: s. 45
- Gözkaman, A., 2014. Avrupa Savunma Topluluğu'nun Reddi Üzerine Bir Analiz, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, ss.6-19.
- Güler, Y.,2004, İkinci Dünya Harbi Sonrası Türk Amerikan İlişkileri, *Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*.s.221.
- Güzeldağ, F. & Akyıl L.,2022, Avrupa Birliği İkinci Dünya Savaşı Sonrası Savunma ve Güvenlik Politikası, Cilt 3 Sayı 1, 102-118.
- Halliday, F. (1986). The Making of the Second Cold War. London: Verso
- Hukukbook, 2023. "Schuman Bildirgesi", (Erişim tarihi: 23.02.2024), <https://hukukbook.com/schuman-bildirgesi/>
- Hüseynov, F., 2003, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları, *Kafkaz Üniversitesi Yayınları*, Bakü
- Hüseynov, F.,2001, Avrupa Birliği BDT Ülkeleri İlişkilerinin Hukuki Çerçevesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s.50.
- Kantowicz, E.R. (2000). The World in The 20th Century: Coming Apart, Coming Together, Michigan: *William B. Eerdmans Publishing*, s.288-289.
- Kar, M. & Arkan, H.,2003, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, *Beta Yayınları*, 1. Bası, İstanbul.
- Karabacak, H., 2004, Avrupa'nın Mali Yardım Prosedür ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali İşbirliği, *Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, T.C. Maliye Bakanlığı*, Ankara.
- Karluk, R., 2013. "Avrupa Birliği ve Türkiye", 7. Baskı, *Beta Yayınları*, İstanbul,
- Kavalalı, M., 2006, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: Avrupa Birliği-Romanya İlişkileri", *Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü*.
- Kaya, A., 2013, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, *hiperlink yayınları*, İstanbul.
- Kaymakçı, O., (Ed.),2005, Avrupa Birliği Üzerine Notlar, *Nobel Yayınları*, Ankara, s.64.

- Kennedy, P., 1991, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (Çev; Birtane Karanakçı) *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara.
- Kennedy. P., 1989, Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, çev.Birtane Kaynakçı, İstanbul.
- Koç, Y.,2001, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, *Türk İş*, Ankara.
- Küçük, Ö., 2018, Dünya Bankası'nın İdeolojik Kökenlerinin Soğuk Savaş Dönemi Başlangıcında Türkiye'ye Yansımaları: 6326 Sayılı Petrol Kanunu, / *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences* , Kocaeli, s.111.
- MacMahon, R. J., 2013, Soğuk Savaş, Çev. Sinem Gül (Çev.), *Dost Kitabevi Yayınları*, Ankara.
- Uğur M., 2007, Avrupa Birliği ve Türkiye – Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi, 3. Basım, İstanbul, *Agora Kitaplığı*.
- Müftüler- Bac M., (1998) The never- ending story: Turkey and the European Union, Middle
- Merriman, J., 2010. Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi, *Say Yayınları*, İstanbul.
- Milword & Griffith, "Challenge and Response in Western Europe: the Origins o f the European Community (1945 - 1950)" Project directed by Professor Alan Milward Project Paper No. 23
- Mor, H., 2010, Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.14, Sayı.1, s.504.
- NATO El Kitabı, NATO Enformasyon Servisi, Brüksel: 1995.
- Oran, B.,(editör),2009, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar cilt1(15.baskı), *İletişim yayınları*, İstanbul.
- Öcal, M., 2017, Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* , s.175.
- Ölmezoğulları, N., 2012, Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm, *Ezgi Kitabevi*, Bursa.
- Özdemir, H., 2015, Avrupa Mantiğı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri, 2. Baskı, *Boğaziçi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul, s.279
- Parasız, İ., 1991, Makro Ekonomi, *Koputan Yayını*, Ankara,
- Peksarı, D. G., 2001, NATO'nun Değişen Konsepti, *Asil Yay*, Ankara.
- Reçber, K.,2010. Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri, *Alfa-Yayınları*,İstanbul.
- Roberts, J. M., 2015, Avrupa Tarihi, Çev. Fethi Aytuna, *İnkılâp Yay.*, İstanbul.
- Roberts, J.M.,2003 Yirminci Yüzyıl Tarihi, (Çev; Sinem Gül), *Dost Kitabevi Yayınları*, Ankara
- Sampson, A., 1969. Avrupa Nereye Gidiyor?. (Çeviren: Nuran Ülken). İstanbul.
- Samur, H., 2024. Avrupa Birliği'nin Konvansiyonel Silah İhracatında Normatif Kriter Meselesi,

Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, ss. 31-51.

Samur, H.,2004, Euro-Nationalism: An Impasse for the European Union, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss.1-19,Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Sander, O., 1994 Siyasi Tarih 1918-1990, *İmge Kitabevi*.

Sander, O., 2013, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, *İmge Kitabevi*, Ankara.

Sarıçaban, G., 2009,Soğuk Savaş Dönemi Sosyo-Kültürel Değişimler, *Ekev Akademi Dergisi*, 13(38), s.14.

Sayın, C., 2002. "Avrupa Birliği'nde Organik Tarıma Yönelik Politikalar, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, s. 31-38.

Sefer, Ö.,2022, Farklılaştırılmış Entegrasyon Modelleri ve Avrupa Birliği Vatandaşları Üzerine Etkileri, *İzmir İktisat Dergisi*, Cilt 37, Sayı 1, s.77-91.

Sevim, Ş., 2006, Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması ve Türkiye, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, s.30.

Seyidoğlu, H.,1993, Uluslararası İktisat. 9. Baskı, *Güzem Kitapevi*, İstanbul, s.445.

Sönmezoğlu, F., 2002, Uluslararası İlişkilere Giriş, *Der Yayın evi*, İstanbul

Sümer, G., 2008, Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politika Kültürü, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s.119-144.

Tayfur, M., 1997, Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah Bir Cenaze, Atila Eralp (ed.), Türkiye ve Avrupa, *İmge Kitabevi*, Ankara, s.194

Tekeli, İ.& İlkin S,1993, Türkiye ve Avrupa Topluluğu1, *Ümit Yayıncılık*, Ankara.

Tunca, M., 2014, AB-NATO Güvenlik İş Birliği Politikalarında Rusya Açmazı, Doktora Tezi, *Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı*, İstanbul.

Turan, İ., 2001, Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'nın Güvenlik Anlayışı", AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri, *Harp Akademileri Basım Evi*, İstanbul, s.11-16.

Türker, H.,2007, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, *Nobel Yayın dağıtım*, Ankara.

Uçarol, R.,2006, Siyasi Tarih 1789-2010, *Der Yayınevi*, İstanbul.

Ultan, M. Ö., 2022, Avrupa birliği genişlemesi ve müzakere süreçlerinde itici güçler, frenleyiciler ve adaylar, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), s.720-739.

Uysal, C., 2001, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (1) , s.140-153

- Ülger, İ. K., 2014, Avrupa Birliği Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları, *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt/6, 107-131.
- Ülger, K. İ., 2002, Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının oluşumu, *Gündoğan Yayınları*, İstanbul.
- Ünlü, N., 2019, Soğuk Savaş Döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Orta Avrupa ve Balkanlara Yönelik Politikası, Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Niğde
- William, H. & Avcı, G., 2002, Türkiye ve Avrupa Birliği, Üyeliğe Doğru Uzun Yol, Kemal Kirişçi (ed.), *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi*, İstanbul: s.72
- Yazıcı, L., 2015, Ortak Tarım Politikası ve Gelişmeler, *Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü*, Tokat, 65.
- Yeğen, İ., 2009, AB Mali Yardımları ve AB'nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta, s.43.
- Yılmaz, M., 2007, Westphalia'dan Günümüze Savaş, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı 4-14, s.20.
- Yılmaz, M.E., 2007, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi, (1. baskı), *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara s.20.
- Yiğit, D., 2006, Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği- Türkiye İlişkileri, Yüksek, Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı*, Diyarbakır, s.41.

ÖZGEÇMİŞ

Fehime Seçme lisans derecesini Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. Akademik ilgi alanları Avrupa Birliği, Türkiye Siyasal Hayatı ve Toplumsal Cinsiyettir. Evli ve bir çocuk annesidir.